

אל ארץ הגומא

אהרן אפלפלד

(סוף)

פרק ד

למחרת נטשו את המישור, את גדות הפרוט, העפילו. האביב המה על הרכסים הללו רוח ומים. וככל שהגביה סאנו העצים ברעש מחריש אחניים. "נפלא", אמרה טוני ודמעות ניגרו מעיניה. הרים גבוהים ועצים גבוהים הישרו עליה תמיד איזו יראה דתית. לאמיתו של דבר, עוד שקתעה היתה כל כולה במעונה הנטוש של רזמרין. הערב פקח את פצעי הטמירים. לשווא ניסתה לחבוש אותם. הכל נראה מכאן רחוק ומפחיד. היא רצתה לאחוז בידו של בנה ולומר לו מלה, אך היא פחדה כי ינווף בה על חולשת-דעת זו. שעה רבה נסעו בלא להחליף מלה. גם לנגד עיניו של רחי חלפו מראות ממעונה האבל של רזמרין. הגברים הנמוכים הלבושים בחליפות חורף מפוספסות, הנשים המלאות הטעונות רגש עורף. הם נראו לו עתה כלכודים באיזו מלכודת שהם בנו כמו ידיהם. הוא זכר כי בתחילת הערב היתה טינה צעירה חמדנית וחסרת בושה אך לאחר חצות, המירו פניה צבעים והיא הפכה לאשה כבדה שכבר העמידה הרבה ולדות בחייה, ועתה כל דאגותיה נתונות אך להם. אלמלא אותו איש גבוה ושקט שחינו את טוני – היה גם הוא משתתף בשיחה. נוכחותו של אותו איש שיבשה את תחושתו.

"רודי", פנתה אליו.

"מה אמא".

"על מה אתה חושב?"

"על הלילה. היה זה לילה ארוך. לא כן".

הסוסים העפילו ומראות הלילה הלכו ונפוגו מראשו. הסוסים, ישותם הנושמת, שבו ומלאו אותו שמחה. לא כן טוני. פחד פתע נפל עליה וכיווץ אותה בפינה. הרכסים התלולים, הערוצים והוואדיות, כל הירק האפל הזה, חתכו בבשרה.

"מה יש אמא".

"זה מפחיד אותי", אמרה בלא בושה.

ואמנם מדי פעם היה מופיע איכר מתוך הסבך, חרמש על כתפו, שקט ודרוך כבעל חיים אורב. רודי עוד לא ידע באותה עת אורחותיו של מחוז זה, רק מתוך סיפוריה של אמו. האם מרוב געגועים היתה מצוירת את ארץ מולדתה בצבעים ורודים: אקלים ממוזג, הארם והטבע בכפיפה אחת.

הפחד החריד לא רק את ידיה, כל כולה רעדה. מרוב רוגז נופה בעצמה, הנויפות רק הגבירו את עצבנותה. לבסוף ביקשה: עצור את הסוסים יקירי. יש לי סחרחורת.

"ממה את מפחדת אמא", התכופף.

"אני חושבת עליך כל הזמן. אינני בטוחה עד אם טוב עשיתי שהבאתי אותך לפרובינציה זו. זוהי פרובינציה לא שקטה. היהודים נרדפים בה ואני הרי הדבקתי אותך בצרעת זו. סלח לי, על הפטפט הזה אבל הפחד חזק ממני".

"אין מה לפחד. לא עשינו רע לאיש". קיצר במכוון.

"נכון, אתה צודק, ואף על פי כן היהודים נרדפים. זה גורלם מקדם. אתה למולך, נצרי מלידה".

"נצרי מלידה", הצירוף הזה קוממו. אם זוהי הירושה שהנחיל לו אביו, מוטב להכחישה. מעולם לא הגה באביו אלא אם ביקש ביטוי לבו.

"אני מתפלא עליך", לא עצר עוד בלשונו.

"סלח לאמך", ירדה לסוף דעתו. "באיזור זה, לא אעלים ממך עד, אין היהודים אהודים במיוחד".

"מה בכך".

"לא כלום", נסוגה אל מעילה, "סלח לי".

"אנחנו יהודים ולא נעלים זאת מאיש".

טוני הורידה את ראשה. המילים נחתו עליה נחושות. גאותו הצעירה היתה חזקה ממנה. ואף שבטוחה היתה שאינו נהג כשורה, לא אמרה לו דבר. הם עלו על המרכבה ושעה רבה נסעו בלא להחליף מלה.

השמיים היו צחורים כמקדם, לא היתה עננה. באחד העיקולים פגשו רוכל יהודי, הלה נבהל מעצירת הפתע ומעד. "יש לך קפה", שאל רחי מרום דוכנו. הרוכל, לא איש צעיר, בשומעו גרמנית, נתחייך ואמר: "יש לי".

"מה טיבו", קרא רחי בקול כמו דיבר אל חירש.

"מן המין המשובח, מעבר לים".

"תוכל להראות לי".

"ברצון", אמר הרוכל וחיש פרס את החבילה על הארץ.

רחי ירד, רק בעומדו קרוב לידו, ראה מה נמוך האיש, קומת ילד. מגופו הכחוש נדף

ריח סחורתו: סבון, פרפום וקפה. "קפה משובח, מן הסוג שאין רואים עוד", דיבר האיש במילים מוכרות-נוכריות, יידיש כמובן.

לאחר מכן לא הרחיקו עוד. רודי עצר ליד הנחל והתיר את הסוסים. טוני פרשה מפה על הארץ. שוב היו עטופים בהמיית המים. היה להם לחם כפרי, גבינה וחמאה. רודי אסף זרדים והדליק מדורה.

"אני כל כך מתביישת בחולשותי".

"על איזה חולשה את מדברת".

"הקפה".

"למה את קוראת לזה חולשה".

"אינני יכולה בלעדיו".

. לא עברה שעה ובידיה של טוני כבר היה ספל קפה ריחני, סיגריה. פניה הנבולות שבו לחיים. כמו נמחו מזכרונה כל הביעותים שאגרה בביתה של רוזמרין. גם החצאית הלמה את מצב רוחה: נקודה בעיגולים אדומים.

לפתע הרימה את עיניה ואמרה: "גבהת בשנה האחרונה. קומתך מגיעה למטר שבעים, נדמה לי. זהו גובה יפה. היהודים בדרך כלל נמוכים. זה היה קולה האמיה של טוני, קול נרגש וחרד, "אתה הלכת בדרכך אתה. וטוב שהלכת בדרכך אתה".

"על איזה דרך את מדברת".

"אתה ישר וחסון, אינך מתרגש אלא אם יש טעם לכך. לי אין תקנה". רודי חשעתה את חום הרגש העולה מהווייתה. לא אָם אחרת יבקש, רק בדמותה ובצלמה. כל החסרונות שהיה מונה בה כלא היו, זו היתה אמו האחת והיחידה: נאה ואהובה.

לפנות ערב עשו חניה בפונדק דרכים. לשאלתה של טוני אם יש כאן קפה השיב בעל המקום, כי זה לא בית קפה אלא פונדק דרכים. אחיו של הפונדקאי היה גם ממנו והשמיע הערה על יהדותה של טוני. רודי לא הבין את המילים אך חש זדונן. "אתה לא תעליב את אמי", אמר והלם על פרצופו. "הנח להם", נחרדה טוני וניסתה לעצור בעדו, אך רודי כבר היה כל כולו כבוש ברוגזו, נכון לדקור ולהידקר. העזתו של הנער עשתה רושם עליהם. כמו הפתיע אותם כח לא חזוי. הם עמדו על מקומם והשמיעו גידופים שלא העידו אלא על פחד שאחז בהם. הס, צעק עליהם רודי, והם השתתקו.

טוני הבחינה לראשונה: אין זה אותו נער שאת רגליו היתה עוטפת בשמיכת הצמר הירוקה, אלא גבר צעיר שיש לו יצרים ורצונות.

הם התנהלו על פני הרמה המישורית. האביב פשט כאן לאורכו, ירוק כהה. עצים

חסונים כמותם לא ראתה טוני בחייה. עלה בדעתה, כי כאן דבר אינו מפריע את צמיחתם, על כן גבוהים הם כל כך.

"ראה כמה גבוהים העצים", ביקשה לחלק עמו ברשמיה.

"מה בכך", אמר בעגה, כדרך שמגיב איכר.

"אותי זה מסחרר".

"מה", אמר בלא לקלוט את המילים. כל ישותו נתונה היתה לדהירתם של הסוסים, הללו דהרו עתה יפה ובקצב אחיד. הוא שמח בהם ובכושרם המלא.

"רודי אתה שומע", ביקשה למשוך את תשומת לבו.

"מה", פער הוא את פיו.

"למה אתה מאיץ בסוסים. קשה לי לדבר אליך".

"אמא הם רצים מאליהם. אני לא עושה דבר כדי להאיצם. כלום אין הם דוהרים יפה. הם במלוא הכושר. טוב שקנינו אותם. ידעתי שהם לא יאכזבו אותנו". הוא דיבר בנתעם, אך דווקא נועם זה הפחידה: הוא אוהב את הסוסים יותר ממני.

מיום ליום השתנה. השמש והרוח עיצבו את פניו, כתפיו רחבו, נדף ממנו ריח חזק של זיעה חמוצה וריח סוסים. שעות היה יושב ולועס. כמו הבין שלעיכולו של המזון נחוצה מתינות, חוסר מחשבה, כביכול.

"למה אינך אוכלת", היה מדי פעם נזכר בה. קשה היה לה המזון שהם קנו אצל האיכרים, אפילו הגבינה. מהכל נדף ריח אדמה חבל בהמות.

לפעמים היה נקרה להם בדרכם רוכל בהול, חליפתו ופניו היו מסגירים אותו מייד. מהם נודע להם כי האיזור אינו שקט עוד כמקודם. יש תסיסה בקרב הרוטנים. לא הרחק מכאן בוזו בית מרחץ יהודי ובעל הטחנה ברח כל עוד נפשו בו. "אל תסעו לשם", הזהיר אותם אחד הרוכלים. "אבל אני מוכרחה לחזור הביתה", אמרה לו טוני בקול של אין ברירה. רודי חיך. פניהם הבהולים של הרוכלים היו מעלים על פניו חיוך משונה, משל היו אלה בעלי חיים, שקורות הבית פינקו אותם יתר על המידה.

הם לא שעו להם. הם התקדמו. מדי פעם היו עוצרים ליד מחסן, קונים מצרכים ומשקים את הסוסים. הרוטנים עמדו על תווי הנכר שבפניו וקראו לו גרמני. גם בטוני לא טעו: יהודיה שאינה שומרת מסורת. איש לא נגע בהם לרעה. אם איכר העו פנים או כינה את טוני יהודיה מטונפת, היה רודי מתייצב מולו בלא מורא.

"אני גאה בכך. היהודים הם פחדנים בדרך כלל".

בדרכם פגשו: פסחים, עוורים, איכרים שאדונם נישל אותם מאדמתם, שיכורים

ונחידים, פה ושם, כצל עובר, יהודי בהול. זוהי ארצי, רצתה לומר טוני, לא כליל השלמות אך לא נעדרת יופי מסויים.

באחד ההרים פגשו איכר צרפתי, יליד אלזס, שבנעוריו דבק במונסונים ושנים אחדות ערך גלות באיזורים זרים ונידחים, לבסוף תקע יתר כאן והקים פונדק לעוברי דרכים. הוא הזמין אותם פנימה והגיש להם ארוחה חמה. לאחר ימים של טלטול ולחם יבש נעם להם המרק הכפרי כמעדן.

מפיו נדע להם, כי האיזור סואן כבר חודשים רבים. כמה יהודים נחטפו בידי בני עולה מקומיים. הוא לא העלים את אהדתו לסובלים. ניכר היה כי אמונתו ביהודים אינה אמונה מופשטת אלא עיקר דתי. אין תיקון לעולם בלא היהודים. היה צליל מוזר למילים הללו במקום רחוק ומבודד זה, שבו הרוחות והמים מושלים ללא מצרים.

רודי הוקסס מן האיש ושאל פרטים על הכת ומנהגיה ואף ניסה את לשונו לדבר צרפתית. האיש דיבר בשקט, באדיבות, כמו ספג את אורחות המקום והאקלים: אין מה להיחפז. טוני לא הבינה מלה. האיש הזר, שדיבר בשפה זרה במתינות ובאריכות, הפיל עליה פחד פתע. אל ידבר, רצתה לזעוק מתוכה, אך במקום זה אמרה: מה מספר האיש. מה הוא רוצה.

“הוא מסביר, כי היהודים סובלים על לא עוול בכפם”.

“מענין”, אמרה טוני, כאילו לא היתה זו מלה משלה אלא מלה שמישהו השאיל לה אותו רגע. הם שקעו בשיחה. האיש גילה טפח מאמונתו ורודי שמח, כי יש בידו להבין את הצרפתית שבפי בן שיחו. הוא שכח רגע את אמו, את טלטולי הדרך, את הנופים הירוקים.

לאחר שדיברו בעניינים העומדים ברומם של עולם חזרו אל צרכי היום יום: סוסים ומרעה, אוכפים ומגפיים. אכלו סנדוויצ'ים עבים ושתו בירה רחוקה שעה רבה כאילו היו יידיים משכבר הימים. טוני ישבה בצד והתבוננה בהם. היא לא נטלה חלק בסעודה. הקפה החם והסיגריה הסיטו את מחשבותיה. עתה נרמה היה לה, משום מה, כי בנה מוצא חפץ רב בכל הכרוך באדמה ובבעלי חיים. היא נעצבה. תוגתה הפכה רוגז עצור. “הוא שכח אותי. וטוב שהוא שכח אותי. יחוס ונכסים לא אשאיר לו. שם טוב ודאי שלא. מוטב שישכח את אמו וככל שיקדים ייטב לו”.

“אמא”, אמר רודי, בקלפן השולה רגע את מבטו מתוך המשחק. “נעים כאן, לא כן”.

“נהדר”, אמרה טוני והגוימה במכוון.

“האיש מזמין אותנו ללון כאן הלילה”.

“ברצון הייתי נשארת כאן, אך חבל לי על הזמן”.

“כרצונך”, אמר ושב לדבר עם בן שיחו.

טוני ישבה ליד החלון. רק עתה, לאמיתו של דבר, חשה כי הזמן הביא אותה חזרה הביתה. לא אכסניות יהודיות ולא בתים יהודיים. לא ריחות התירס ולא הסתיו החזירו לה את הקירבה החריפה הזו, רק כאן משום מה, בביתו של נוכרי, חשה כי הנה היא קרבה והולכת הביתה. פחד אחז בכתפיה הצרות. לא מה יאמרו ההורים, ולא עוד מה תשיב להם היא אלא תחושת הקירבה, נטולת כל פניה אחרת, כלבנה הנזרקת מן הגג, רגע מטלטלת ולבסוף נצמדת אל הקרקע.

התחושה הלכה ונעצמה ובלא משים הפכה גם למראה עיניים. אבא ואמא יושבים בחדר-אוכל. אור אחר הצוהריים ניגר כחול על הכתלים. כבר שעות הם יושבים בלא להוציא הגה מפייהם, כמו אזלו המילים.

לפתע מרים האב את עיניו היגעות והאם מבינה, כי בעלה צמא והיא חשה להגיש לו כוס תה. הכל על מקומו עומד, השולחן, הכיסאות מסביב, השידה ואפילו השטיח הכפרי המפוספס. רק הדממה שונה. דממה העשויה מחומר כבד ושקוף. העיניים, באמצעותן, הם מנהלים שיחות קצרות. לאמיתו של דבר כל כך קשובים זה לזה עד שאין להם צורך במגע דק זה. טוני נבהלה, קמה על רגליה ואמרה: רודי, עלינו ללכת. ניכר היה כי רודי אינו מרוצה מהחלטה של האם, אך הוא ביטל רצונו מפני רצונה, לא בלי לעקם מעט את שפתיו. לשווא ניסה האיכר הצרפתי להציע להם חדר גדול, מצעים נוחים, דובדבנים. טוני אחוזה היתה חרדה מפני המקום. "להתראות בקרוב", אמרה משום מה לאיש והם יצאו לדרך; "סלח לי, שעקרתי אותך מתוך השיחה, הרי אין לנו ברירה", התנצלה.

"האיש אוהב יהודים".

"נכון", אמרה, היא נזהרה שלא לסתור את דעתו.

משונה, רודי לא חש שהיא מעמידה אותו בסתר בניסיון.

הסוסים שבעו ושאטו בקלילות. רודי לא הביע שום מורת רוח, נתון היה לניהולם של הסוסים. והסוסים אמנם גמעו את הדרך בבטחה ובקצב.

הדהירה הזו כבשה את חושיו כליל. "תודה לאל שהוא כל כך אוהב את הטבע. הוא אוהב את הטבע באופן טבעי", ניסתה לרצות את צערה. בלבה ידעה, מיום ליום הוא מתרחק ממנה, לא בכוונת זדון, אלא חוזר לנחלותיו שהוריש לו אביו, כביכול.

"סלח לי שעקרתי אותך מתוך השיחה. הייתי נשארית ברצון, אבל הזמן, הרי אתה יודע, בעוכרינו".

"אין דבר", אמר וכך הביע, בלא משים, את מורת רוחו.

הוא הניף את השוט על גבם של הסוסים. הסוסים, שהופתעו כנראה מן הצליפה, התרוממו בבת אחת על רגליהם האחוריות. עתה, באור הערב, גילתה בפניו כמה

תוים ברורים משל אביו מולידו. הישיבה, האופן שהתרכזו, נכון יותר התעלם ממנה. היא נחרדה: נרמה היה לה כי עוד מעט ישלח את מבטו, ינעץ בה, כאביו בשעתו. הוא אמנם שלה את מבטו אך הביט בה ברכות, כמו ירד לסוף מחשבותיה. "הוא סלח לי", אמרה ברגש רווחה. חשכת אביב סמיכה ירדה על האופק. הצללים המעטים הלכו ונימחו בזה אחר זה. לא עברה שעה וכל פלגי האור היו חשכה. פחד כבימי ילדותה נפל על טוני והיא התעטפה בשמיכת הצמר. "אינך מפחד", שאלה שלא בתבונה.

"מה יש לפחד".

"אתה צדק. בן חסון גאוות אמו". את הסיסמה הזו היו רוקמים על גבי בדי פשתן עבים.

רדי צחק במלוא הפה מן הקלישאה הזו

"זכי טעיתי".

"לא. זה מצחיק. סתם מצחיק".

הם נסעו כל הלילה. לא היה קר ולא נשבה רוח. מדי פעם היה מגיח משב אפל וחולף על פניהם. כשהאיר השחר היה ברור: הם טוו מן המסילה, האפלה גררה אותם למבוי אטום.

"בלבלתי אותך". נטלה על עצמה טוני את האשמה. היתה זו בקעה רחבה שקועה בתוך ירק סמיך. הבל היתמר מתוך גגות הקש. זה יפה מאוד, רצתה לומר אך במקום זה אמרה: "סלח לי, הסטתי אותך מן המסילה הראשית. בלבלתי אותך. אסור לדבר בשעת הנסיעה, לא כן".

את ארוחת הבוקר הם אכלו בבקתתו של איכר עני. לא היה בידו של האיכר להציע להם אלא לחם שעורים וחלב חם. רדי היה רעב ואכל בתאבון.

"יש לך אולי קפה", שאלה טוני ומיד התחרטה על שאלתה.

"לא", אמר האיכר וחשף את שיניו בחיוך.

רדי קימץ את עיניו כאומר: אין לך תקנה.

טוני השפילה את ראשה כאדם שנגזף בצדק.

"מאין ולאן", שאל האיכר את טוני.

"אנחנו נסעים לדראטשיניץ. היית שם?"

"כפר יפה, אדמותיו רשנות. ויש שם יהודים?"

"יש. לא רבים. וכאן יש?"

היו אבל עזבו. לפני שנים רבות".

היגיו של השם דראטשינץ העביר צמרמורת על גבה. לראשונה אחרי שנים רבות ביטאה את שם המקום בנוכחות אדם זר. היא רצתה לשאול, מתי היה ואצל מי – אך בראותה את פניו, פנים רחבים ואטומים, לא העזה. אבל האיכר העז. הוא שאל: "מאיך הבחור".

"מאוסטריה".

"בחור כהלכה". ניכר היה כי הוא מרצה לא רק מקומתו אלא מהאופן שהוא סוער. משסיים רודי את סעודתו הושיטה לו טוני שטר כסף. האיכר, בראותו את הסכום הגדול שנפל בחלקו, הסיר מרוב מבוכה את הכובע מעל ראשו וקרא בקול: ישמור אתכם האל כבבת-עינו.

"למה ביקשת מהאיכר קפה", שאל רודי כשכבר היו הרחק בדרך.

"טעיתי, התבלבלתי. הרי אתה יודע, התשוקה לקפה מעבירה אותי על דעתי. מנעורי אני מכורה לקפה. בלא קפה דעתי נטרפת עלי. אתה הרי מבין".

"כן".

הוא לא התכוון ללגלג עליה אך מילה זו, משום מה, פגעה בה יותר משאלתו. עתה נדמה היה לה שהוא מלגלג לא רק על חולשותיה.

לאחר כשעה של דהירה נתיישרה עליו דעתו והוא הבין שלא נהג בנימוס.

"עוד מעט נכין לך מאכל מערנים. את ודאי רעבה". טוני לא היתה רעבה. התשוקה לקפה עינתה אותה בסתר אך לא היה זה עינוי בלתי נסבל. היא עישנה שתי סיגריות והללו שיככו בה את התשוקה.

ליד הנחל עצרו. רודי הדליק מדורה והכין כוס קפה לאמו. "את שותה יותר מדי ומעשנת יותר מדי", מצא הוא, משום מה, צורך להטיף לה מוסר.

"מה לעשות יקירי, אני כל כך עצבנית. רק הקפה והסיגריות מרגיעים אותי במקצת".

"למה את עצבנית".

"כלום לא תדע, יקירי, כל היהודים הם עצבניים".

הוא שם לב, כי בשבועות האחרונים אין עוד מילת שבח בפי האם על היהודים, אדרבה: רק חולשות ופגמים; ופעם אף העיר לה על הכללה זו. היא עמדה בתוקף על דעתה: היהודים אינם צדיקים גמורים.

מזג האוויר האיר להם פנים. טוני לא דחקה בו ורודי לא האיץ בסוסים. ובלילות היו מדליקים מדורה ליד החורבות או בשדה הפתוח. לרגעים נראה היה כי נשכחה מהם תכלית מסעם. רודי טיפל במסירות בסוסים, רחץ אותם והבריז אותם, וטוני היתה יושבת שעות לעצמה, בלא מחשבות, בזהה.

ובעוד הם חוצים את הרמה המישורית הירוקה הקיצה: בית יהודי חרב. היה ערב, והאור בשמים ערד היבהב בדמדומיו. טוני אחזה את פניה בשתי ידיה ואמרה: "זהו בית יהודי. כך נראה בית יהודי".

"כיצד את יודעת, אמא".

"החלונות, אתה רואה, רחבים יותר".

"ומה עוד".

"דומה מאוד לביתם של סבא וסבתא. החצר. אפילו העצים".

והאמת צמחה לעיניהם מייד. היה זה בית שכל הדלתות, החלונות והמשקופים, נעקרו מתוכו ורק ספרים, עשרות ספרים, פזורים על הארץ.

"אמרתי לך", אמרה טוני. חשוב היה לה להראות לו שהפעם צדקה. "אצל היהודים יש תמיד הרבה ספרים, רק אצלם יש כל כך הרבה". היתה זו עירבוביה של ספרי לימוד, ספרי קריאה, ירחונים שנכרכו בחבל, ספרי ילדים. הכל בגרמנית מלבד כמה ספרי קודש בכריכות שחומות. ריח טחב עם ריח נייר עבש עמד בחלל.

"ספר גיאומטריה", קרא רודי בפליאה. "ספר גיאומטריה בשממה הזאת".

"היהודים למדו הכל", אמרה טוני.

"למה את משתמשת בלשון עבר", היקשה עליה.

"אני", אמרה טוני. היא לא ירדה לסוף דעתו.

"גם ספר פיזיקה אני רואה, צחוק הגורל".

הוא לא מתכוון ללמוד, חלף הרהור במוחה של טוני.

שעה רבה עמדה צמותה על מקומה. כה שקועה היתה שאפילו לא חשה כי רודי יצא בינתיים החוצה להכין מדורה. הוא ידע: כוס קפה ימתיק את צערה.

"מה אתה עושה, יקירי", יצאו המילים מפיה.

"כוס קפה, אמא. מגיע לך כוס קפה נרמה לי".

"כל כך הרבה ספרים בבית עוזב אחד. לאן נעלמו האנשים", רעד קולה. רודי

הושיט לה כוס קפה. היתה איזו רכות בהגשתו. טוני נטלה את הכוס ונסקה לו על מצחו.

"עוד ארבע מאות קילומטר, וכי יכולנו לקצר, אינני בטוח נאם הדרכים מתקנות. זה קרוב לא כן".

"אלמלא הפיתולים היינו מגיעים תוך יומיים שלושה".

הערב, הבית החרב, קירבו אותה אל האדמה הלחה. כאילו נולדה ברחבה עזובה זו. רחמים רבים נייערו בה על הוריה, שעשו הכל כדי שבתם תלמד, והיא אמנם רצתה ללמוד, עשתה מאמצים, אך היו אלה מאמצי שווא: השגותיה לא עמדו לה. לאחר מכן: הפחד להיכשל, להיות ללעג.

"מה תלמד יקירי", שאלה בקול לא שלה.

"אני, הופתע, "אינני יודע. אינני יודע אם יש לי חשק לזה".

"יש לך ראש מזהיר. כולם אמרו לי".

"מזהיר, את אומרת".

"מזהיר ללימודים אני מתכוונת. אני לצערי גרמתי הרבה עוגמת נפש להורי, ובין השאר, מפני שנכשלת במתמטיקה. עליך לדעת, יקירי, כי אצל היהודים הלימוד נחשב מאוד".

"אני אוהב את הטבע והייתי רוצה לגור בחווה", אמר בקול כמותו לא שמעה עד עתה.

"חווה, אתה אומר", ביקשה את אישורו.

"אני אוהב בעלי חיים".

"ממך ציפיתי תמיד לגדולות", פירכס בה איזה כעס ישן. לאמיתו של דבר לא היה זה כעסה אלא של הוריה שנתגלגל אליה. "עשה כרצונך", אמרה בטון אמהי יגע, אך בלבה ידעה עתה, דומה לאביו גם בזה. עוד לא גילה את האלכוהול. לכשיגלהו, יתמכר לו כאביו. "עשה כאוות נפשך", המשיכה בשלה, "אך זאת אבקש ממך: מן הבירה והאלכוהול הנור. זהו סם מוות. השתיה מוחקת את צלם האדם באדם".

"אמא אני לא שותה, רק במסיבות".

"אף לא טיפה, אמך סבלה מזה מאוד. אתה הרי יודע, לא אחזור על הדברים".

"מה זה עלה על דעתך פתאום".

"סליחה סליחה. אני חרדה. יותר מדי חרדה".

כעסה הלך ונפוג והענין הלך ונשכח ממנה. "למה לא תכין לי עוד כוס קפה", שבה וביקשה את קרבתו.

"ברצון אמא".

לאחר שהכין כוס קפה, השקה את הסוסים והאביס אותם, השתרע על הארץ כאיכר שעשה את המוטל עליו ונרדם. למה אני מבלבלת את ראשו, דיברה טוני אל עצמה בלשון עוזרת בית. למה אני מכניסה אותו בסבך הזה. הוא צריך לחיות על פי דרכו.

הקפה הסמיך חמס את שנתה ממנה. היא ישבה והתבוננה בשנתו של רודי, מאזינה לרחשים ומגרשת מתוכה הרהורים רעים. המסע הארוך, שטלטל אותה ממקום למקום, נראה לה עתה כמנהרה שאין לה מוצא. היא התגעגעה לחדר חם, לשמיכה, נעלי בית וקר שאפשר לחבקו. היא לא שכחה את רגעי הזוהר בדירתו של הנסיך קוניץ, אך הוא נראה אתה מגוחך בחליפתו הישנה והמפוספסת.

האור הראשון הביא במשביו סוכן יהודי נרד. טוני שמחה לקראתו כאילו מצאה קרוב משפחה בנכר. גם הסוכן שמח, כבר ימים בדרכים. המעבר צפונה חסום. הז'אנדרמריה הרומנית אינה חסה עוד על יהודים, השוחד לא מועיל. היא דיבר במשפטים קצרים וקצובים ובקוצר רוח. טוני הגישה לו סנדוויץ' והפיחה אש במדורה. הסוכן היה רעב ונגס בסנדוויץ' בנגיסות גדולות.

"ולאן אתה הולך עכשיו".

לכל מקום, רק לא כאן. הרוטנים והרומנים הם פראי אדם. אנסה להגיע לאוסטריה, להולנד. יש לי בן-דוד בהולנד".

"ואני באתי משם".

"עכשיו?"

"עכשיו".

"אלוהים אדירים, כיצד זה עוזב אדם ארץ תרבותית ובא אל ההרים הללו, אל פראי אדם הללו".

"יש לי הורים, לא הרחק מכאן".

"עכשיו אני מבין", נסוג קמעה כמפני ידיעה על מחלה אנושה.

"טוני הגישה לו קפה ואמרה: "לי אין ברירה. אני חייבת להגיע. אדם, סוף סוף, אינו חרק".

"אני מבין", אמר הסוכן בכובד ראש, לאמיתו של דבר מתוך עייפות. בינתיים הקיץ

רודי משנתו. הוא התעלם רגע מנוכחותו של הזר וניגש לסוסים. הסוסים, שעמדו ליד עץ האקציה הגבוה, הביעו מיד איזו שביעות רצון ממגעו הרופף. "רודי, יש קפה. הנח לסוסים רגע", קראה טוני.

הליכתו של רודי עוד סבוכה היתה בשנתו ובאור הבוקר נראה מגושם במקצת. "מר קפלן, סוכן נדע, סיפר לי על האיזור. זהו בני". הזר פקח את עיניו. נראה כי עמידתו של רודי עשתה עליו איזה רושם. רודי אחז בספל וישב על הארגז, כדרך צוערים אחרי האימונים. הגבריות הראשונה קרמה בו עור. "האיזור רותח, דיבר הסוכן הנוסע. מוטב להניח ליורה זו ולצאת. הפראות בכל מקום. לא חוק ולא סדר".

"פחדן", חלף הרהור במוחו של רודי.

"גם בארצות התרבות לא אהבים אותנו ואף על פי כן מוטב להימצא שם ולא כאן. כאן עשוי שיכור להניף עליך גרון". דיבר ביובש.

מראהו הכחוש של האיש, הגרמנית המשובשת שבפיו, האופן שישב, מזוודתו העלובה, הכובע הרחב, הוציאו את רודי משוויון נפשו והוא שאל בטון שקט אבל חד למדי: "אתה מפחד משיכורים".

"אני, ודאי שאני מפחד, כלום אפשר לסמוך על שיקול דעתו של שיכור. שיכור עשוי להניף עליך גרון רק משום שמתחשק לו".

"שיכורים רק מקללים. לכל היותר יניפו בקבוק".

"נכון", חש הסוכן לאשר את קביעתו. "גם בקבוק מסוכן. אנחנו, לדאבונו, לא בנייים לזה. זרוע מונפת מפחידה אותנו. מה לעשות. כך חינכו אותנו. אולי גם הורינו אשמים".

"הפחד אינו תחושה אצילה", קיצור רודי בקוצר רוח.

"נכון", אמר הסוכן והבעתו העלובה נהיתה עלובה עוד יותר. "מה לעשות. לשנות את סדרי הטבע".

"לא על סדרי הטבע מדובר אלא על העמידה מולם".

"אתה צודק, אתה צודק בהחלט", שינה הסוכן את הטון ודיבר אליו כדרך שמדברים אל איכר. ובוה גם תמה השיחה. פניו של הסוכן המירו קמטים. איזו עוגמה שיש בה שמץ אירוניה כיסתה את שפתיו. שעה רבה ישב בלא להוציא הגה מפיו. לבסוף קם על רגליו ואמר: "אני אלך לי לדרכי".

"למה לא תשתה עוד כוס קפה", הפצירה בו טוני.

"תודה גבירתי, הדרך אצה לי. כל אחד בשלו. והיום הרי לא עמד על מקומו."
 "כרצונך", אמרה טוני. היא חשה כי האיש נפגע וביקשה לפייסו. "קח את
 הסנדוויץ'. אתה דאי תהיה רעב בדרך". אמרה בקול אמהי.
 "תודה", אמר האיש. "שבעתי, לא אטריח עוד".

הסוכן הלך והתרחק במהירות. שעה רבה ישבו בלא להחליף מלה. לא כך היית
 צריך לדבר אליו, רצתה לומר אך התאפקה. היא הכינה כמה סנדוויצים. המגע עם
 הלחם השחור הרגיע את עצביה. רודי אכל ושתה בלא אומר. השמש הלכה וטיפסה
 ואורה מלאה את הרחבה. היתה זו רחבה נאה, מוקפת עצים גבוהים. תחושה של נכר
 אחזה בה. למה אתה הולך ממני, רצתה למחות אך מיד הבינה כי זו איחולת. שהרי
 רודי עמה כתמול-ששום, רק אי-הבנה פעוטה.

היא נכנסה אל הבית החרב. הספרים הפוזרים נחו עתה דוממים בלא רחש. רגע
 דבקו מחשבותיה במקום ובאנשים שנעקרו מכאן. היא תיארה לעצמה את דיירי
 הבית כסוחרים אמידים, שבחורף היו יושבים כל אחד בחדרו וקוראים ז'ורנאליים.
 הבנות מתכוננות לבחינות אקסטרוניות.

"יוצאים", שבר רודי את הדממה.

"אני מוכנה", אמרה טוני והם יצאו.

האור ליוזה אותם לכל מקום. מדי פעם היתה איכרה מופיעה מן הסבך ומציעה
 להם ביכורי דובדבנים או שזיפים. טוני היתה מדברת אליהם בשפת הרוטנים הן היו
 מחייכות לשטף דיבורה.

"לאן".

"הביתה".

רק לפנות ערב השיח רודי את לבו: "אינני אוהב את הסוכנים הללו. הם מעוררים
 בי סלידה".

"הם לא רעים", אמרה טוני בקול נשי.

"כלום על רע דיברנו".

"מה לעשות", לא מצאה טוני מילים אחרות.

ספורט. אנשים מתעמלים אינם מגיעים לשפל הזה".

"אתה צודק", אמרה טוני. משונה, רודי לא חש, כי אמו שוב אינה משתמשת
 במילים שהשתמשה אלא בודרת אותן.

העניין העסיקו כנראה והוא אמר: "אינני מבין מה הפחד הזה. אדם עשוי למות רק מפחד".

הוא מתכוון אלי, חלף הרהור במוחה של טוני. אני הרי מפחדת מכל צל. אין לי אומץ. אילו היה לי אומץ לא הייתי מגיעה לשפל הזה. כולם רימו אותי ולאמא לא כתבתי. צמרמורת חלפה על חוט שדרתה. והיא התעטפה בשמיכה. לא עבר זמן והדמדומים שנמשכו שעות כבו בבת אחת. האפלה נפלה על ראשיהם בלא רחש ורודי עצר את הסוסים.

פרק ה

אותו לילה ידעה טוני כי היא קרובה מאד לביתה. איכר שיכור חלף על פניהם זעק: יחי המלך. שני עורבים ארבו וחטפו מארוחתם הדלה, הדמדומים נמסכו אל תוך הלילה לאט ועד מאוחר. "אנו קרובים", קבעה בקול נחרץ.

מאז עזבו את מעון האורחים של רוזמרין חדלו לתעתע בה הלכי הרוח, אדרבא, נשתררו עליה איזו מתינות ורצון להתבונן ולעקוב אחר הליכותיו של רודי. נכון גם פחדים. כמה מהעוויותיה של אמה דבקו בה כבאקראי. הכל העיד: האור והריח, כי קרבה היא והולכת אל מחוז החיים ממנו יצאה. "עוד מעט זה ייגמר", אמרה כבהסח הדעת. היא היתה מררצה כי הדרך הולכת ומסתיימת. אמת, לא באופן שהיא ציפתה. עתה, לאמיתו של דבר, שוב לא זכרה מה היה רצונה הראשון.

אבל רודי לא היה מררצה. האיכרים המתגרים העבירו את רוחו. הוא אגר כעס וטוני פחדה מהצבירה הזו.

"הם רבים ואנחנו מעטים", ניסתה טוני לדבר על לבו.

"מכאן שמותר להם לעשות ככל העולה על רוחם".

בלבה ידעה – הוא לא יבין זאת, ואולי טוב שאינו מבין זאת. סבלם של היהודים אינו מפואר. אותו לילה עלה במחשבתה כגילוי המלה 'גוי'. היא נתחייכה כלשמע צליל מוכר. האב היה מדי פעם משתמש במלה זו כדי לציין אטימות חסרת תקנה.

רודי לא סבל עלבונות שוא. למחרת במעלה ההר ניסה איכר צעיר להתנבל להם. יכול היה להניף עליו את השוט ולהעפיל, אך הוא העדיף לעשות סיבוב חד, לבלום את הגלגלים, לקפוץ ולעמוד מולו פנים אל פנים. הקפיצה עשתה רושם על האיכר הצעיר והוא נדהם וגמגם: "לא אליך התכוונתי אלא ליהודיה".

"מה הוא אומר", שאל רודי את אמו.

"הוא מתנצל, הוא מבקש סליחה", שיקרה.

"תגדי לו שבל יתנבל עוד לאיש".

טוני מלמלה כמה מלים חסרות פשר והם המשיכו.

"משונה, הם מריחים את היהודי שבי. יש להם חוש ריח מפותח מאד", לא עצרה את פליאתה. שוב היה זה מישור הררי, פה ושם בית יהודי נטוש, חורבה או קפלה. מדי פעם היתה מכבצת מתוך הערוץ טחנת קמח קטנה מונעת על ידי מפל מים, והאיכר העומד לפתחה גבה מפורעל ידיו – טחנתו העלובה.

חודש מאי היה בתפארתו. מדי פעם היה נוחת עליהם גשם פתע, אך לא לאורך שעות. הם היו ישנים בחוף או בבית נטוש. לילה אחד לנו בבית כנסת. למראה ההיכל העזוב אחזה טוני את ראשה ואמרה: "אלהים אדירים, למה עזבו האנשים את מקומך". היה זה אולם צר, פרוץ לרוחות, שכמה אשנים צבעוניים עוד הזהירו בסמוך לתקרה.

פניו של רודי הלכו וגרמו. זיפי זקנו פשטו על עור פניו והוא נראה ליד הסוסים כאיכר צעיר בוטח בשריריו. שום עצבנות. גופו הביע עתה שביעות רצון וחוסן.

ובעוד הכרכרה דוהרת, נפלה איזו אימה על כתפיה של טוני. לא היתה שום סיבה גלויה לעין, היא לא היתה רעבה, לא כעסה גם לא פחדה, רק אימה, בלא כחל וסרק, היא רעדה. "עצור את הסוסים, יקירי".

"מה יש, אמא".

"אינני יודעת. איזו סחרחורת".

רודי עצר את הסוסים, הגיש לה קנקן מים וטוני רחצה את פניה. המסע, שם לב, התיש אותה, העורקים הכחולים שליד רקותיה, שבילדותו אהב להתבונן בהם, פעמו עתה בקצב. "אינני יודעת מה יש לי".

"עוד מעט נגיע לפונדק". רודי דיבר על הפונדק כמחוז חפץ. נמאס עליו הקפה. הוא השתוקק לכוס בירה מן החבית, לדיבור גברי.

הם עמדו שטופים באור הצהרים וטוני ענדה, משום מה, תליון לצווארו. כאילו בטוחה היתה שזהו מקום מבטחים לתכשיט היקר. לאמיתו של דבר, לא ביקשה אלא להעניק לו משהו במו ידיה. רודי היה רעב ולא חשב אלא על הארוחה.

"רודי", אמרה, "אנו קרבים אל הבית. רצוני שתדע שאין בי שום פחד. אני שמחה. אני בטוחה כי סבא וסבתא סלחו לי".

"לשם מה ההקדמות הללו", דחה הוא רגשנות זו.

יֵרֵק לַהַגִּיד לְךָ. נִכּוֹן, אֲנִי בַמִּקְצֵת נִרְגַּשְׁתָּ. הַכֵּל מוֹכֵר כָּל כֶּךָ, לֹלֵא שִׁינֵי כִמְעֵט, הִנֵּה הַגֶּשֶׁר הַזֶּה. קִרְאוּ לוֹ גֶשֶׁר הַשְּׁפָנִים.”

“אֲבָל אֲנִי לֹא אֹזְתֵר עַל אֲרוּחָה בַפּוֹנֵדֵק.”

“לֹא. בְּשׁוֹם פָּנִים וְאוֹפֵן. אַתָּה רַעֲב. אַתָּה צָרִיךְ לֵאכּוֹל. וְאַתָּה תֹאכַל בַּפּוֹנֵדֵק יְהוֹסֵס הַלִּבָּן.” בַּלְבָּה שִׁמְחָה כִּי עֵלָה בִּידָה לְהַעֲרִים עֲלָיו.

הוא הצליף על גבם של הסוסים והסוסים גמעו את הדרך כמו צמחו להם כנפיים. עיניה של טוני לא משו מידיה של רחדי. עתה נדמה לה כי אצבעות אלו, הארוכות והדקות, עתידות להשתנת ללא הכר. היא הצטערה על היופי הזה שירד לטמיון.

היה זה פונדק נאה, דו־קומתי, עשוי מעץ חום ורוד. השנים האצילו לצבעים חזק. כמו השתכרו קורות העץ מהרוחות הקרים. במפלס התחתון ישבו כמה איכרים ושתי בירה. המלצר ליד הדוכן, לא שאל לרצונו של רחדי. הוא למד את רצונו מפניו והגיש לו קנקן בירה מהחבית. טוני ישבה לידו. כמה ציורים, שהיא זכרה אותם מילדותה, עוד עמדו תלויים על הקירות. נדמה היה לה שהשנים שיפרו את התווים הפשוטים.

“ולא תרצי לשתות אמא.”

“לא”, אמרה טוני, “אני אשתה לאחר מכן קפה.”

רחדי היה כל כולו מרוכז ברעבונו. טוני התבוננה באופן שהוא בצע את הלחם, טובל ברוטב ומגיש לפיו. אין הוא עצבני כמוני. דם אחר, שקט, זורם בעורקיו. כך צריך אדם לסעוד את ארוחתו, לא כמוני. משתייתו היתה פחות מרוצה. בינה לבינה שמחה: הכל מתוך שפע של בריאות. בערב, בלא לפשוט את בגדיו, השתרע על המטה ונרדם.

היה זה חדר צר ואפלולי טעון ריחות אלכוהול וטבק, מעין מעבר שאין בודקים את נקיונו בזוככית מגדלת. המזרונים לא מן המין שאדם פקח ישיש להניח עליהם את ראשו, רק לעיפים ולשיכורים נועדו.

טוני היתה ערה. הקירבה אל ביתה הסעירה אותה. משונה, היא לא חשבה לא על אמה ולא על אביה. היא ראתה לנגד עיניה את התופרת שהיתה באה אל ביתם בחורף לתפור בגדים. היתה זו אשה רזה, שאצבעותיה הדקות היו רצות על פני המכונה בזרירות. את שמה שכחה.

לאחר חצות פתחה את החלון. לא נשמע קול – רק דכי היער. ככל שעמדה שקטו תחושותיה ועממו בה. היא לא ראתה אלא את החושך הולך וממיר צבעים. היקום הלך ונעטף בערות כהים. לפנות בוקר חדרה אלומת אור והניסה את החיות הרעות.

כשהקיץ רחדי משנתו כבר היה האור בכל, גם בחלקות הסבוכות של היער. “ישנתי”, אמר וישב על המיטה. מגופו הסתור נדף ריח חריף של זיעה חמוצה.

”מה נעשה היום”, שאל כמתוך שינה.

”שום דבר, ננוח קמעה”.

בלא לרחוץ את פניו ירד אל הסוסים. הסוסים הביעו את שביעות רצונם בנאקות קטועות. טוני עמדה בחלון ועקבה אחר תנועותיו. כל הוויתה נתרכזה רגע בעשייתו.

משסיים להאכיל את הסוסים, רחץ את ידיו במי המְשֵׁאבָה, העביר כף מים על פניו ונכנס לפונדק. המגיש, שלא שמע גרמנית, הביא לרודי חביתה עם נקניק מעושן. רודי אכל והזמין תוספת. טוני לא מיהרה לרדת. היא תיארה לעצמה כי בנה אוכל עתה את חביתה הבוקר המלאה. לאחר כשעה, משבושש לעלות, ירדה.

רודי הבחין בה וקם לקראתה. טוני ישבה לצידו. החביתה המלאה, המתובלת בבצל, הבחילה אותה. ”אני אחכה לך בחוץ, אל תמהר”, אמרה ויצאה החוצה. האור הטוב, שליווה אותם בימים האחרונים, לא סר מהם גם עתה. טוני חישבה ומצאה, כי תוך שעתיים תוכל להגיע לבית הוריה. החישוב הזה לא זירז אותה, משום מה. היא עמדה ברחבה הריקה, מתבוננת בעצי האלון העתיקים, המתנשאים, שהטילו את צאליהם על האדמה.

לאחר כשעה, משבושש רודי לצאת, נכנסה פנימה. להפתעתה מצאה אותו עומד וקולע חיצים אל עיגול המטרה. גם רודי הופתע. הוא הניח את החיצים על הדוכן והם יצאו.

”יפה כאן”, אמר.

”אמרתי לך”, חזרה אליה לשונה האמהית.

אך יצאו מהרחבה חשה כי הנכר, שהיה מדי פעם פולש וחוצה ביניהם, שוב הופיע. היא שמרה לב. כחול אחר נשתכן בעיניו הכחולות. אך לבד מזה לא כתם. הוא היה יפה ובאור הבוקר היתה לקומתו יציבה חזקה.

”אתה סולח לי, לא כן”.

”על מה”.

”על כל הטלטול הזה”.

הוא שלח את עיניו מתוכו והרכות, שהיא כל כך אהבה בו, הוזהירה במבטו. היה זה הקשר האחרון שנהדק ביניהם. שנים רבות עוד יזכור את צילם של האלונים הגבוהים הללו, את אמו בשמלת הפופלין עומדת ומבקשת את סליחתו, והוא ככסיל לא תפס את הכאב שבדבריה.

אך בינתיים היה כל כך טבוע בעצמו כבתוך בוץ. שתי הנפשות שהתרוצצו בו מאז ומתמיד באו כאן לידי פילוג גמור; הנפש הארצית הלכה ונשתררה עליו. הוא אכל

ושתה בלא שיעור, אך בעיקר שתה. לא הועילו תחטניה של טוני. הוא בשלו, לאמיתו של דבר, לא ברשותו. בין ארוחה לארוחה היה קולע בחיצים או משחק עם האיכרים בכדורת.

"אתה שותה יותר מדי", היתה מנסה לדבר על לבו.

"רק עוד מעט ולא אוסיף", היה מבטיח אך לא עומד בהבטחתו. הוא נמשך אל הבירה כבחבלים. עד מאוחר בלילה לא מש מדוכן המשקאות. בלילה היתה טוני גוררת אותו, במו ידיה, אל החדר.

שעה רדפה שעה והיא דחתה את היציאה מיום ליום. אך ייטב לרדדי נצא, היתה מבטיחה. מדי פעם היתה מחליטה לנווף בו, להרחיקו בכוח מן החבית, אך בבואה לעשות כן היה קולה נחלש, ידיה רפות, היתה עוטפת אותו בידיה כבימים שהיה תחת חסותה. הוא לא התקומם לניזופותיה, כמו הבין שהוא שרוי בתרדמה. גם צייתנותו הכאיבה לה.

הקיץ חלף ובידיה של טוני לא עלה למשותו מתוך השכרות. פניו שוטו כליל. אדם זר פרח על עורפו. "כלום לא תרצה לנסוע", היתה מנסה להקיצו. "כן ודאי", היה ממלמל מתוך שכרותו. בלבה חיכתה כי נס יתרחש, כיון שבושש, היתה עומדת שעות ליד החלון ומתפללת: "אלהים החזר לי את בני, אין לי רק אחד".

ולילה אחד, בעוד היא גוררת אותו בשארית כחותיה על המדרגות נזעם: "מה את רוצה ממני. למה את מציקה לי כל הזמן".

"יקירי, רק להעלותך, כדי שתישן. השינה תיטיב עמך". היא שמה לב: פניו אבדו את רכותן. היה נזף בה לעתים או מתעלם ממנה, יותר ויותר שקע על תוך גופו, גם את הסוסים זנח. עתה טיפלה גם בסוסים כשפחה.

בין שכרות לנמנום היה מקיץ והוא כתמול, בן שאפשר לשבת לידו ולחבוק את ידיו. "מה יש לך. אמור לאמך מה מציק לך".

"לא כלום. אני עיף".

הרבה מחשבות התרוצצו במוחה, אך לא מחשבה אחת שיש בה תועלת מעשית. היא התרגלה אל שכרותו כפי שמתרגלים אל חוליו של החולה, אף אל ניזופותיו התרגלה. "למה הבאתי אותו למקום ארוך זה", האשימה את עצמה בלא רחמים. והיא עצמה, כמו מצאו חייה תיקון משונה: לרחוץ את פניו ולהסיר את נעליו, ואם הקיא לנקות את קיאו.

כיצד תגיע הביתה או מתי, על כך לא חשבה. מדי פעם היה איכר שיכור מתנפל עליה: יהודיה מטונפת. "רדדי, הם מחרפים אותי. אני מפחדת", ביקשה את עזרתו, אך רודי היה כל כך רחוק בתוך שיכרותו, ספק אם קלט את שזועתה.

הקיץ תם. רודי היה יושב ליד הקנקן ומלמלם משפטים קטועים שהוא זכר אותם, כנראה, מבית הספר. "כל הרעות באו לעולם בגלל היהודים". בלילה בחדר היתה מתחננת: "אל תדבר כך, אמך הרי יהודיה".

"אל תאמרי זאת. אני שונא את היהודים. הם סוחרים, הם גנבים". הוא דיבר עתה כאחד הערלים. למזלה דיבר גרמנית.

כמה ימים נמשכה איבה זו. היא למדה לקלוט את העלבונות ולהבליג. ובכל זאת משהו משכרותו דבק גם בה. היא חדלה להסתרק. להתאפר, יותר ויותר היתה עומדת ליד החלון, בלא מחשבות, בודה אל תוך החלל. רק הסוסים היו מקדמים את פניה בנאקות קטועות ובחיבה. מדי פעם היתה יורדת אל הנחל ויושבת לרגלו. בחזרה דיברה הרבה על עצמה: "האדם אינו חרק. אני פחדנית ללא תקנה. צודק רודי: היהודים אינם יודעים לחיות בכבוד".

בינתיים באו הרוחות הקרים. הקור העיר את רודי משכרותו והוא שאל: "היכן אנו". טוני שמחה לשאלתו כאילו אירע לה נס.

"לא רחוק מהבית, יקירי".

"איזה בית. נראה שישנתי הרבה זמן". העננה הקודרת סרה רגע ממצחו ובהרת אור הבהיקה על פניו. טוני חיבקה את ידיו ונישקה אותן.

למחרת השכים ולא ירד לבית המרוח. הוא ישב על המיטה. טוני שאלה אותו אם ירצה לטייל והוא השיב בחיוב. הם טיילו לאורך הנהר. רודי גבה. אלמלא החיורון היה נראה כאיכר צעיר. הרבה רצתה לשאול אותו אך בסופו של דבר שאלה רק שאלה אחת: "איך אתה מרגיש".

אותו לילה ידעה כי בקרוב תשוב הביתה. הידיעה הברורה הזו לא הפחידה אותה עוד. אדרבא, חשוב היה לה, כי רודי ידע פרטים רבים ככל האפשר על סבא ועל סבתא, על צערם ויושרם. אין היהודים כל כך רעים כפי שמתארים אותם, ביקשה לתקן איזה רושם אחר.

כשהקיץ רודי משנתו היתה קומתו זקופה, עיניו צלולות ופניו הביעו רוגע. שעה רבה ישב על המיטה בלא להרציא הגה מפיו. לפתע קם ממקומו, התנער ואמר בקול ברור: "סליחה אמא". "אין מקום לסליחה. מה אתה סח. לא עשית רע לאיש".

רודי חייך: אותו חיוך מוכר של בינה ורגישות. מיד החלה לספר לו על כל הפלאים שהגתה בהם בלילה, אך בעיקר סיפרה לו על סבא וסבתא. טוני שמח לב: הלעג הנסתר, שבו היה מודד אותה, נעלם משפתיו. איוו תמיהה הקיפה את פניו. לאושרה של טוני לא היה שיעור. "הבה נרתום את הסוסים ונצא למרחקים. הכל עבר. זה היה רק סיוט לילה", רצתה לקרוא דרור לשמחתה. אך בו במקום החליטה, כי לעת עתה

תסע היא לבד, מוטב לא להסתכן, מוטב שלא להבהיל את ההורים הקשישים, שנים רבות לא ראתה אותם.

לא עברה שעה והיא מצאה עגלה. העגלון, איכר קשיש, לא ביקש תמורה. ממילא נסע לשם. טוני הדתה לו בלשונם ועלתה בקלות על העגלה. מעיל הגשם הלם אותה מאד. רבות עוד יהרהר בפרידה החפוזה הזו, "באדיה" המצלצל ובערב אשוב", בשתי עיניה הגדולות, שבעגלת האכרים הרחבה נראו גדולות מהרגיל.

הוא שב אל הפונדק. עד מאוחר שיחק בכדורת ושיחק יפה. בין משחק למשחק שתה, לא יתר על המידה. משהחשיך עמד בפתח והרליק לו סיגריה. הסיגריה נעמה לחכו. ובעודו יונק את העשן זכר את בואם לכאן, את הערב הראשון. את הימים שלאחר מכן לא זכר אלא כרצף של ערפל סמיך. עתה התאבך הערפל מתוכו והוא היה צמא.

לאחר מכן ישב על הספסל והאזין לרחשי הלילה. שלוות הסתיו שרויה היתה על הכל וגם אותו הקיפה. מכל הטלטולים הרבים לא זכר עתה אלא את המטבח במעונה של רחמרין. הפרכוס הזה, הבלתי ברור, העלה חיוך על פניו כלזכר משובה משכבר הימים. על אמו לא חשב. וגם לאחר מכן, כשעלה לחדרו, עמד ליד החלון ונשם אל תוכו את אפלת הלילה, לא חשב על אמו. הוא הסיר את בגדיו ונרדם בקלות. הוא ישן עד מאוחר, וכשניעור כבר עמדה השמש ברקיע ברורה ועגלה וללא כתם. השמים היו כחולים, כחול סמיך ונעים לעין.

הוא עמד על רגליו ושמח כי הוא עומד על רגליו. ארז השיכר פיעפעו בקרביו אך היה זה פיעפעו שקט ובלתי מתסיס. כשיצא החוצה האור שטף את פניו חש איזו חרטה עמומה. הוא עמד. שום קול לא נשמע בקרבתו, רק רחש הבוקר.

את ארוחת הבוקר אכל בחופזה, כשהוא בולע חתיכות גדולות של לחם שחור. המגיש שאל דבר מה אך רודי לא הבין מלה מדבריו. הוא אכל חביתה עגולה וביקש תוספת. לאחר הארוחה יצא אל הסוסים. המגע עם הסוסים הצמאים העיר עוד יותר את חושיו. הוא חש לשטוף אותם. הסוסים היו מרצצים מהשטיפה והביעו את שביעות רצונם בצהלות נעים.

שעה רבה עמד ליד הסוסים כחושש לעזוב אותם. איכר ניגש אליו ושאל אותו דבר. היה זה איכר קשיש שזרותו של רודי סיקרנה אותו. לאחר כמה נסיונות הידברות, חייך האיכר חיוך מביש, ביקש סליחה ונסוג אל הסככה.

רודי פתח את הארגז של הכרכרה והוציא מתוכו שתי שמיכות מעוכות ופרש אותו על הארץ. מהשמיכות הצבעוניות נדף ריח טחב חריף. הוא זכר כיצד עמד וקיפל אותו בביתו הרחוק לפני היציאה. אז נדף מהן ריח נאפתאלין.

לאחר שרחץ את הכרכרה, שימן את הצירים, נכנס אל הפונדק, הוא אכל סנדוויץ'

עבה ושטה קנקן בירדה. "היכן אמא, למה היא בוששת לברא", שאל כבאקראי. הוא פשט את ידיו והתבונן בכתמי הזפת שדבקו בהן. "ודאי עוד מעט תשוב", ריצה עצמו כלאחר יד. האור החום היו במלואם ועטפו את גופו. הוא שב אל הסוסים, השתרע על אחת השמיכות ונרדם.

כשהקיץ כבר היתה השמש קרובה לאופק. הוא קם ועמד על ברכיו. השינה היתה עמוקה ועבר זמן מה עד אשר התעשת וידע היכן הוא. בינתיים נאספו כמה עגלות ברחבת הפונדק. מתוך האולם בקעו קולות רוגו וצהלה כשהם משמשים בערבוביה. הנכר הזה דמה מאד לנכר שבחלום. גם בחלום היה רחוק מאד, בין אנשים שאת שפתם לא הבין. הוא עמד על רגליו ורחץ את פניו. המים הצוננים, שהוא העלה במשאבת היד, הקיצו אותו בבת אחת. עתה ידע כי עבר יום ומחצה מאז עזבה אמו את המקום הזה. הידיעה הזו לא שינתה את תנועותיו. הוא אסף את השמיכות וקיפל אותן והניח אותן בארגז. שעה רבה ישב רכון על המפות. הוא מצא כי המרחק מהפונדק לראטשיניץ אינו עולה על עשרים קילומטר. תוך שעתיים הוא שם רצון היה לו לצאת מיד, אך מחשבה אחרת אמרה לו, כי מוטב לו להמתין עד הבוקר. הדרכים משובשות והוא עלול לתעות. הוא כבש את רצונו מפני המחשבה הזו והחזיר את הסוסים לאורווה.

למחרת קם מוקדם מאד, הוריד את המזוודות וקרב את הסוסים לפתח. רגליו חבושות במגפי העור, שינו במקצת את יציבתו. הוא חש בנוח ובטחון בעצמו שב אליו. הוא שילם בקופה ולמגיש נתן לחדר. הפונדקאי, שרצה להביע את שביעות רצונו מהאורח, אמר בגרמנית עילגת: "הגרמנים הם טובים וגם נעימים".

הוא עבר מרחק חמישה קילומטר בלא לפגוש אדם. המסילה היתה צרה אך כבושה, הוא התקדם בביטחה. באחד העיקולים פגש ז'אנדארם. הז'אנדארם דיבר מעט גרמנית. רחדי שאל על הדרך והאיש לא חסך ממנו העוויות הסבר. לבסוף שאל אם יש לו קופסת סיגריות. רחדי ירד מהכרכה, חיפש במזוודה ומצא חפיסה מן המשובחות, שהאם קנתה בדרך. האיש הסיר, ברוב התרגשות, את הכובע והודה לו בשחיחת ראש. הפגישה הזו, בלב המישור, בידרה רגע את דעתו. פזמון גס, שהיו שרים בגמנסיה, עלה על פיו.

לאחר מכן הוא נסע ישר בלא לשאול ובלא להתעכב. מראות הפונדק נפוגו מראשו וככל שהתקדם חש, כי האוויר והסוסים מרוקנים את זכרונו. מדי פעם היתה חולפת על פניו אמו, לבושה במעיל גשם, כאילו היה זה לבושה היחיד כל השנים. הוא תמה על הופעתה זו, אך לבסוף מצא שהיא יפה, מצחה צח ובלא כתם.

הדרך היתה ארוכה מששיער. ואף שלא האיץ בסוסים הם דהרו. היתה זו דהירה של עונג כלאחר מאסר ממושך. הוא הספיק לקלוט את היפעה השקטה של הסתיו, לנשום את ריחות הכמישה ולומר לעצמו: "הכל יפה כאן".

במעלה הדרך נזכר, כי בהיותו בן ארבע עשרה עמדו על הפרק פנימיה צבאית או בית הספר הריאלי. הוא נטה אל הצבאית והאם אל הריאלי. האם סבורה היתה, כי המשטר בפנימיה קשה, המקום מרוחק, החופשות קצרות ובסופו של דבר יישלח לשמור על הגבולות. כל החסרונות שמצאה האם בפנימיה הצבאית נחשבו אצלו למעלות. הוא אהב פעילות ספורטיבית ומקומות רחוקים, אך הוא ביטל את רצונו מפני רצון האם ונרשם לריאלי. לימים נשכחו ממנו חילוקי דעות אלו. הוא עשה חיל בריאלי, ואלמלא יצר הנרדדים של האם, היה עתה מסיים את בית הספר. עתה, משום מה, הצטער שביטל את רצונו, היה זה צער מאוחר שאין בו עוד תועלת.

"ללכת ולא לחזור במועד", פרכס בו איזה רוגז דחוי. "אפשר לאחר שעה שעתיים אבל לא יום שלם". לא היה זה רוגז גמור. הנוף הלך ונפרש במלוא גווניו הסתויים: פריחה של אדום, צהוב וחלוד, ההדר הזה שיכך בו את הגעש הרגעי. לאמיתו של דבר, היה מרוצה כי חזר אל סוסיו האהובים ושביעות רצון זו מילאה את גופו שמחה ישנה. ככל שהתקדם כמו נשכחה ממנו תכלית הנסיעה. הנעורים הרדומים הקיצו באבריו. אילו היה פוגש נערה היה עוצר את הסוסים. מדי שעה היתה חולפת על פניו עגלה עמוסה שחת, איכר מנמנם על מושבו. כמו אין בעולם סכנות.

אל הכפר הגיע לפנות ערב. הוא ידע שהוא הגיע. בתי הקש הפזורים, העשן הדליל, תמרות האבק שהעלו הבהמות השבות מן המרעה, לכדו את עיניו והוא נשתכח רגע בנפשו. אך מיד הקיץ: הרי זה המקום. קשה היה לו לבטא את השם אך הוא התאמץ וביטא. ילדה, שעמדה בצדי הדרך, אישרה באלם פניה: דראטשינץ, אכן.

על האור הזה הוא שמע מאז ינקותו. האם הטיפה על נפשו את סוד קיומו של מקום רחוק זה כאבדה שיש להשיבה. היא היתה הפכפכה והוא לא האמין לה. אך האגדה היתה חזקה ממנו והיא השתכנה בו, על כורחו.

עתה ראה: כפר, בשיפוליו כמה עצים שהרוח מרטה את צמרותיהם, עשן מתמר מארובות הבתים, בעלי חיים פזורים ורחבה ריקה של שוק.

אם תשוב הביתה
תמצא כי שום דבר לא השתנה
הכל על מקומו עומד
גם הגדרות.

זה היה הפזמון, נכון יותר ההמנון, שהאם היתה שרה לו ליד מיטתו בערבים. מגנינה רומנית שהאם התאימה לה מלים גרמניות. הוא עצר את העגלה והמלים בקעו מתוכו. בטוח היה כי האם תשמע את קולו ותצא אליו. אך דבר לא זע. כמה איכרים ישבו בשולי בתיהם, נחים על דרגשים ארוכים. מדי פעם היתה בוקעת אנקת סוס או בכי של תינוק. באויר עמד ריח לחם.

שעה רבה התנהל לאורך הכפר בלא להתעכב. ואף שלא זיהה דבר מן השכיות הרבות שסיפרה לו אמו, נרמה היה לו כי הפינות מוכרות לו. אילו ידע רוטנית היה יורד, משקה את הסוסים וקונה כיכר לחם. הוא השתוקק ללחם האפוי בתנורים כפריים עגולים. אך איש לא היה בחוץ. אור הערב היה נעים לעין וככל שהעריב נהיה כחול יותר.

אשה עברה והוא קרא ממושבו: "רוזנפלד". בטוח היה כי האשה תגיב מיד, תשיט יד ותראה לו את הכיוון, אך האשה עמדה כאילו לחשו על אחנה מלה סתומה. "רוזנפלד", חזר וקרא בבהירות וברכות. עתה ברור היה לו, כי הקול נפל על אוזנים גדולות וערלות. "זה המבטא", האשים את עצמו – יש להשמיע את המלים באינטונאציה סלאבית. "סליחה", אמר והסיר את המצחיה מקדקדו. האשה הכבדה נתחייכה, חשפה את שיניה משל נקרה לה בדרכה מכר שוטה.

הוא נסע לאט כמו לא ניגר היום ועוד מעט יחשיך. היה מוקסם מן השקיעה ושכח לא רק את הזמן אלא גם את אמו. אילו היה רואה אשה צעירה בקרבת מקום – היה עוצר את העגלה ונכנס אל ביתה. שקיעה וירק עוררו בו תמיד תשוקה לאשה. אך אשה לא נודמנה לו בדרך. בפתחי הבתים עמדו נשים גדולות וכבדות ליד בעלי חיים אסורים בשלשלאות. איזה תמיהה ההבילה מעיניהן. כמו דבק בהן שמץ מן הכניעה של בעלי החיים הכבולים.

"היכן היהודים", שאל בפיזור הדעת. "היכן הם. כלום ריק המקום בשעה זו מיהודים". הוא הצטחק משאלתו החפזה. בכל המרחק היו רק כרים ועוד כרים. לא היה אור שיעיד על חנות או מחסן. בתי הכפר, עטופים בגנות קש, הלכו והאפירו, וככל שקרב אליהם – נראו כאורות ולא כמעונות של בני אדם.

"היכן המשטרה", עלה בדעתו לשאול. החשכה היתה גמורה. מתוך הבתים הנמוכים הפציעו אורות זעירים ועמומים. הקולות דממו וריח מים מהול בריח עשב קצוץ נפוץ בחלל.

ובעוד הוא תועה, ראה מבנה אבן ופנס לפתחו. האור הקיץ את עיניו והוא ניסה למדוד את המרחק לשם. היה זה כמסתבר בקרבתו. סמוך יותר מששעיר.

הוא עצר את הכרכרה וממקום מושבו סקר את הפתח: ספק פונדק ספק בית מרוח. הוא היטה את הכרכרה לצד ונכנס פנימה.

"מדברים כאן גרמנית", שאל בקול רם.

"מדברים מעט", השיב הז'אנדרם בקול נמוך וקם על רגליו.

"היכן אני, אם מותר לי לדעת".

"אדוני הוא בז'אנדרמריה, במה נוכל לעזור לו".

"תודה", שב לרודי קולו הישן. "מה שם המקום".

"דראטשינץ, כפר לא מפורסם ולא נודע לתהילה".

"הגעתי, אם כן, למקום הנכון".

"אני שמח", אמר הקשיש, "ירשה לי להגיש לו כוס קפה".

הקשיש דיבר גרמנית עילגת אך מובנת. הוא חש להביא כוס קפה והגישו לו בידיים רטטות. "במה נוכל לעזור לו. בנעורי הייתי חצי שנה באוסטריה, עברתי שם קורס לשוטרים". הוא דיבר בנעימה כדרך שבדאי מדברים בכפר.

"הוא מדבר גרמנית נאה", אמר רודי, שהנעימה מצאה חן בעיניו.

"תודה", נפעם האיש מן המחמאה. "את מי יחפש בחשכה".

"את משפחת רונפלד, כלום יוכל להראות לי".

"ברצון, לא רחוק מכאן, ליד טחנת הקמח. אך ישתה את הקפה תחילה, יפוש קמעה, הרי בא מן הדרך".

"כמה שנים משרת במקום זה".

"כבר שנים רבות מאד. פעם היה חבל ארץ זה שייך לאוסטריה ונקווה כי יוחזר אליה בקרוב. גרמנית היא שפה נאה ומצלצלת. לנו, הרוטנים, אין לשון של ממש". ביקש להתחנף במקצת. רודי היה עיף והלמלום המונטוני נטף אל אוזניו בלא להביאו להתרגשות. האיש סיפר, גיבב פרטים, כל שעבר עליו בנעוריו, מסתבר נעורים עליזים. מתוך עייפות ביקש לשאול אותו אם יש מעון לילה בקרבת מקום, אך מיד נזכר, כי בא לכאן לפגוש את אמו, השעה מאוחרת ובכפר מקדימים לישון.

"היואיל להראות לי את הכיוון", קם ושאל בחופזה.

"ברצון", אמר הו'אנדרם, בקול נמוך, "אתלווה אליו שלא יתעה".

"אמי החליטה להקדים, יש להניח שהיא מודאגת, אין דבר נפתיע אותה", אמר במין יוהרת נעורים קלה. "זה רחוק מכאן".

"לא. בקרבת מקום אבל אין שם איש".

"מה פירוש. יצאו לטייל". ביקש לחמוד לצון.

"גורשו אדוני, היום גורשו. כלום לא ידע".

"אינני מבין", אמר רודי.

"כלום אינו יודע", תמה כשהוא חובש את מצחית השירות לקודקודו השב. "כלום אינו יודע, שיהודים גורשו בפקודת המושל".

"לאן".

"אינני יודע. לנו היה תפקיד מוגבל מאד: לאסוף אותם".

"למה".

"משום שיהודים הם, אדוני. כלום עלי להסביר לך".

"בואו ונראה", דיבר רודי בלשון רבים. כמו ביקש עינים נספות שיעידו על הבלתי אפשרי. והז'אנדרם אמנם צדק. היה זה בית מידות שחלונותיו נפערו רחבים ופתוחים אל תוך החושך. רודי האיר בפנס את הפנים הריק והמקולף. כמה ספרים ומעיל ישן מונחים היו על הרצפה.

"כלום לא ידע", חזר ותמה הז'אנדרם.

"לא", אמר. "עכשיו יהיה עלי לחפש אותם. היכן לחפש אותם בחשכה הזו".

"זה פשוט מאד". ביקש עתה הז'אנדרם להיפטר ממנו. "יסע ישר, בלי פניות ויגיע במהרה אל תחנת הרכבת".

"מה רע עשו. למה גרשו אותם", נזעם במקצת.

"יהודים הם", אמר הז'אנדרם. "היש צורך בהסבקים".

"אמא היא אשה ישרה מאד. לא עשתה רע לאיש".

"אותה ודאי ישחררו מיד. רק במקומיים מדובר. זרים משוחררים מיד". חש הז'אנדרם לגבב מלים ולשלחו מלפניו.

"עכשיו לך והטלטל", דיבר אל עצמו רודי.

"יוכל לישון כאן, אם רצוני בכך. אין המקום מפואר. אבל מיטה יש".

"אסע", החליט בו במקום.

"אני מבין", אמר הז'אנדרם. "סע בשלום, אם זה רצונך. ישמור עליך האל".

שוב היה בשדה הפתוח, רעב ומנוער מכל רגש. איזו תחושה אמרה לו, כי אמו הערימה עליו. כיצד ולמה, זאת, כמובן, לא ידע. הוא הצטער, כי לא שאל פרטים על הגירוש. רק עתה, בחשכה, ראה מה שלא ראה באור היום, את העורמה הדקה אשר ריחפה על שפתיו של הז'אנדרם הקשיש. לאמיתו של דבר, לא ידע לשאול, משום מה גם התבייש. הז'אנדרם ברוב בינה לא הרבה לפרט, זכר. הלילה היה שקט בלא רוחות. לפנות בוקר ירד גשם והוא התעטף בברזנט. הברזנט הנוקשה חימם אותו והוא נרדם. לפנות בוקר הגיע לתחנה בהלינצה. הוא איחר. המגורשים כבר גורשו הלאה. בבית המרוח סיפרו לו, כי במשך היום נאספו ברחבה יהודים מכל הסביבה, לפנות ערב

הובלו אל תחנת הרכבת. בהסבר השתתפו כמה אכרים, שני ז'אנדרמים ואשה אחת, שדיברה גרמנית של משרתת.

רודי היה רעב וכל חושיו נתרכזו בחביתה. מה המרחק לתחנת הרכבת, שאל, תשובתו של המחוג היתה כשל איכר, מרחק של שעתיים בכרכרה כשלך. תאבונו היה רב והוא הזמין מנה נוספת. לאחר שסיים את הארוחה עישן סיגריה והתנמנם על מקומו. הוא ישן, לא יותר משעה. משהקיץ נפלה עליו בהלה: איחרתי.

מיד בירר את הכיוון ויצא. את המרחק עשה בשעה. היתה זו תחנת רכבת מן הנוסח הישן והמוזנח שאנשים, קורות וחביות שימשו בה בערבוביה. עתה הצטופפו המגורשים. בחשרת אדם זו נמחקו הפנים. כולם עטופים היו אימה ואדישות.

"היכן המפקד, היכן הממונה", פרץ פנימה. משונה איש לא נגע בו לרעה.

"אמא", קרא בקול חזק אל תוך ההמון, הקריאה החזקה החרידה רגע את המגורשים שרבעו על חבילותיהם.

"לא תוכל לעזור לי", פנה אל הקצין הרומני.

"כמה מדובר", שאל האיש בנימוס.

"אמי אבדה לי".

"אל דאגה, לא כאן. אלה יהודים".

משונה, המענה הזה הפיג בבת אחת את דאגתו. הוא עמד והתבונן בפנים האומללות הללו כמו נתברר לו מעל כל ספק, כי אמו האהובה מקומה לא יכירנו בקרב המסכנים האלה. אלה ילכו לגורלם והוא את אמו יחפש במקום אחר. איזו רווחה זרה הקיפה אותו.

"האם תוכל לתת לי מעט מים", התחננה אליו אשה.

"אין לי. האינך רואה שאין לי", ניער מעליו את התחינה.

"סליחה", אמרה האשה ונבלעה בתוך ההמון.

ובעוד הוא עומד ותוהה, הגיחה רכבת משא קטנה. האנשים קמו על רגליהם ועמדו. כמו הבינו כי רכבת זו נועדה להם. כמה אנשים גבוהים, חבושים בתרמילי מסע טעונים, פשטו את ידיהם הארוכות והביעו בכך את רצונם לעשות כל שיוטל עליהם. הז'אנדרמים הקיפו את הקומץ מכל עבר, הם התכוונו לדחוף אותם, כנראה, אך לא היה צורך. האנשים נספגו בקלות בקרונות. לא עברו דקות ולא נשאר איש בתחנה.

הרכבת יצאה לדרכה והז'אנדרמים עזבו את הרציף ונכנסו אל המזנון. בעל המזנון הכריז: "הכריכים מוכנים, חבית הבירה נפתחה זה עתה".

הז'אנדרמים לא נראו להוטים. הם עמדו בפתח המזנון, הדליקו סיגריות. נראה כי זמן רב ציפו לרגע זה. עתה יוכלו לינוק את העשן להנאתם.

רדדי לא השתהה ויצא לדרך. לא ידע לאן. שעות התנהל בלא לראות ובלא לחוש. רק כשצלל הערב שבו המראות ועמדו לנגד עיניו: אנשים נשים וטף, צרורים ביחד עם חבילותיהם, אומללים, אדישים וקפואים.

את הלילה עשה בשדה, ליד הסוסים. היה קר אך הקור לא השבית את שנתו. כשהקיץ, עוד היה האור מחותל באדי הלילה. הוא הדליק מדורה ושטה קפה. הנחל החם העלה כבקסם את פני אמו. למה לא חיכתה לי, חלף הרהור רזגו בראשו. כיצד אוכל למצוא אותה בארץ פרועה זו. הוא קם על רגליו, הטיל את הפינכה לתוך הארגז ויצא לדרך. כל הענין שנראה לו אמש כאי הבנה, נפער כתהום רבה. הקור שחדר אל רגליו בלילה פשט על פני כל גופו.

בצהרים עמד בתחנת רכבת קטנה. "היכן היהודים", שאל את בעל המזנון.

לקחו אותם."

לאן אני שואל."

"אתה שואל אותי."

רדדי רצה להלום על פרצופו, אך הזעם שנקמץ באגרופיו, החליש אותו. הוא עמד ברחבה הריקה, הקור מילא את עצמותיו. הרצון לפעולה שחש בלילה בשנתו, התפוגג בו. הוא ישב ליד הסוסים מנשל מכל רצון. שעה רבה ישב אפוף באור הקר. הרעב שכך בו והוא התבונן בז'אנדרמים הבטלים שעמדו בקרבת המזנון. הבעתם לא אמרה לא זדון ולא רשעה. הם עמדו כאיכרים לפתח בתיהם. לאחר כשעה קם ויצא אל המסילה. הוא נסע בלא להאיץ בסוסים, בשוויון נפש שאין עמו כאב. ליד בית המרוח עצר, שטה שתי כסיות. השתיה סיחררה במקצת את ראשו אך הוא היה ער, ערזת מלאה, וככל שישב כמו נפקחה תודעתו והוא הבין פתע, מה שרק ניחש בסתר: האם בסכנה.

פרק ו

הוא נדד ממקום למקום בלא לדעת אם הוא מצפין או מדרים. התחנות דומות היו אלו לאלו, אותם הפקחים ואותם הז'אנדרמים, אותן זונות שהציעו את בשון בלא בושה. הוא למד כמה מלים רזוניות כדרך שלומדים את שפת האסירים בבית הסוהר. את אמו לא מצא. פניה ברחו מפניו, ורק בלילות היו קרבות אליו כציפור צמאה אל פלג מים.

לא פעם השתכר, היכה והוכה, אבל דעתו לא נשתבשה עליו. הוא טיפל בסוסים כאילו חב להם חוב. בקורתו על אמו לא חדלה גם כשהתגעגע אליה. תמיד איחרה, תמיד רקמה תוכניות שוא. במרוצת הימים נתרככה בקורתו אך לא פגה. אבל בו עצמו אירע איזה שינוי, בתנוחתו, באופן שאכל והאביס את הסוסים, באופן שהיה נזכר. שעות היה יושב לרגלי הכרכרה ומתזנן סביבו. איזה רגש חזק כבר קדח בו, אך הוא סבור היה שזהו רגש חולף. האיכרים התיחסו אליו כאל אחד משלהם ומעולם לא חשדו בנוכריותו. ליד המחסומים היו נותנים לו לעבור בלא לבדוק בתעודותיו. המלחמה כבר היתה בעיצומה אך כאן לא ניכר דבר. אלמלא תחנות הרכבת, שקלטו מדי יום מגורשים, היה הסתיו השליו מושל בשלל גוניו.

מדי פעם היתה חולפת על פניו אשה דומה לאמו. היו אלה נשים יהודיות שנמלטו מתחנות הרכבת, רזות ומבוהלות, חוצות את השבילים, מתרפקות על הגדרות ונמוגות בירק האפל.

"מה רוצים מהם", שאל את אחד הז'אנדרמים בגרמנית קלה כדי שיבין.

"יהודים הם", אמר הז'אנדרם בלא ניד עפעף.

"לאן מובילים אותם".

"לגורלם".

"מה פירוש".

"אינני יודע. ודאי כך רוצה האלהים".

"אסור לענות אנשים" לא בלם רודי את פיו.

"נכון", אמר הז'אנדרם וקם על רגליו. "אבל זה לא בידינו".

באחד הערבים ראה ליד אחד העצים נערה. היא היתה כל כך מבוהלת שאף לא ניסתה להימלט מפניו. היא אחזה בגזע העץ כטובעת. "שמי רודי", קרא. הקריאה, כנראה, הבהילה אותה עוד יותר, והיא כרעה תחתיה. "אל תהרוג אותי".

"מה עלה על דעתך", אמר וקס על ברכיו.

"אני מפחדת", עוד הספיקה ללמלם וצנחה.

הוא קרב אליה על רגליו הקרוסות. היא לא זעה. "תנח מעט", אמר לעצמו ומיד ניגש אל הסוסים להשקות אותם. הסוסים הצמאים גמעו את המים מתוך הדלי בשקיקה.

לאחר כשעה, משלא הקיצה, הוציא את מעיל החורף של אמו, מעיל עשוי מאריג צמר מפוספס, וכיסה אותה. כל שהתרחש בו בימים האחרונים דומה היה לחלום, גם

החיפושים אחר אמו, מעין מישוש של עוורים. עתה נדמה היה לו, כי הנערה הזו נשאת אליו איזו בשורה עלומה.

הוא הדליק את המדורה ושפת את הפינכה. הפעולה הזו, שהוא עשה מתוך הרגל ובביטול דעת גמור, העלתה את פני אמו באור חזק. ומקרוב ראה: הפנים כתמיד, הראש חבוש בכובע רחב שוליים. איזו שמחה דקה נסוכה על שפתיה.

הלילה ירד והוא התעטף בשמיכה. הקפה החריף הקיצו לחלוטין. הוא העביר לנגד עיניו את הדרך שעשה עם אמו: את מעונה המתרוקן של רזמרין, את הפונדק הנורא. הפחד כי אמו תאבד לו בשממה הירוקה הזו הקימו על רגליו. הוא ניגש אל הסוסים. גם הסוסים לא ישנו. הלילה נפרש אפל ולח. כשהאירה השמש קמה במפתיע על רגליה ועמדה. רחדי נדהם אך איפק את תדהמתו ואמר בקול רך: "בוקר טוב". לשמע קולו של רחדי הסבה את ראשה. ראשה נראה זעיר על כתפיה הצרות.

"יש לי כוס קפה חם", אמר.

"סליחה", אמרה ומיד נתחייכה, כמו תפסה שכך אין משיבים.

רחדי הכין לה כס קפה. היא נטלה את הכוס בלא אומר וקרבה אותו לשפתיה.

"חם", אמרה, "טוב".

"מאין את".

"מתחנת הרכבת. זמן רב חכינו ואיש לא בא לקחת אותנו. הייתי צמאה והלכתי לשתות מים". "תשתי", קטע הוא את דבריה. היא נראתה כבת שלוש עשרה, אך ליד העץ הגבוה נראתה אף צעירה יותר. פחד נסוך על פניה.

"זאת ברכת".

"לא. אמי אמרה לי ללכת לבאר והלכתי. וכששכתי כבר לא היו".

"ומאז את משוטטת".

"כן. מאין לך". תמהו עיניה.

הפחד סר מעליה והיא ישבה על מקומה. פניה הרוות, השחוחות, הלכו ולבשו סתמיות קהה.

"מה שמך".

"שמי ארנה, כולם קוראים לי ארנה". אור הבוקר היה עתה כהה ולח ועננים נמוכים נדדו על פני צמרות העצים. היה קר ורודי נתן לה את אפודת הצמר הירוקה של אמו. היא התעטפה בה. האפודה כיסתה את רגליה. "לא טוב אני עושה שאני מפזר את בגדיה של אמא", חלף הרהור של רוגז במוחו.

"ואתה, מאין אתה", פנתה אליו במפתיע.

"מרחוק".

"אתה יהודי".

"כן".

חיוך פשט על פניה: "אתה לא נראה כיהודי".

"למה".

"אינני יודעת".

רודי העלה מים מן הבאר, ניקה את הסוסים והגיש להם תערובת. התקוה כי הנערה תביא לו בשורה משמחת נמוגה מלבו. שוב נתן היה לעצמו, לרעבונו ולהכנת סלט הכרוב. משהשלים את מלאכתו אמר בלא לפנות אליה: "תאכלי משהו".

"כן, אני רעבה".

הוא הגיש לה לחם, סלט כהרוב ובשר מעושן.

"מטומטמת", חלף הרהור במוחו שלרודי. היא אכלה את הכל עד תום. חיוך עילג של שביעות רצון נקמט רגע אל שפתיה.

"זמה את מתכוונת לעשות".

"אינני יודעת. ההורים ודאי ימצאו אותי. הם לא יפקירו אותי. הם אוהבים אותי".

"ואחים יש לך".

"כן. שני אחים קטנים. הם צרחו כל הזמן והוציאו את אמא מהכלים. בתחנה היו הרבה אנשים. אבא הרביץ להם והם צרחו עוד יותר".

"זאת אוהבת אותם".

"כן. אבל את אמא אני אוהבת יותר".

יכול היה לומר לה, לכי לך לדרכך. ודאי ימצאו אותך. או פשוט לרתום את הסוסים ולהניח אותה. היא לא היתה מבקשת רחמים. הוא לא עשה כן. לא משום שלבו לא השיאו לכך. אלא שאין מגרשים כלב שנטפל אליך.

"עלי", אמר והיא עלתה.

הוא פנה צפונה ומיד שינה את הכיוון. בתחנת הרכבת הקרובה עצר ושאל אם גרשו מכאן יהודים. תשובתו של בעל המזנון היתה ברורה: "לפני ימים אחדים, לא

רבים. ברכבת משא". הוא שאל אף שלבו סרב להאמין, כי גורלה של אמו יהיה כגורל האומללים, שהוא ראה במו עיניו ברציף.

כששב מהתחנה שאל את ארנה: "איך את מרגישה".

"טוב", אמרה, "נרדמתי".

"הבאתי לך עוגה".

"עוגה יפה", אמרה ולקחה אותה מידו.

הוא המשיך. הסתיו נתן אותות ברורים: ערפל וגשמים דקים. הוא פרש את הברונט מעל הכרכרה. הפעולה הזו, שהוא השקיע בה מאמץ רב, השאירה אותו רפה ובאיזו חולשת דעת. הגעגועים לאמו, שכל העת המו בו במסתרם, הלכו ומילאו אותו כאב. "אמא, היכן את. תני סימן ואסע. בלא סימן לא אוכל להגיע אליך". שום סימן לא נראה. הוא יצא לדרך כדי שלא לעמוד במקום אחד.

"זמה עושים היהודים בשבת".

"אינך יודע. מדליקים נרות. אמא מקפידה מאד. אבל אבא לא הולך לבית הכנסת. אפילו בראש השנה לא הולך".

"זאת מאמינה באלהים".

"כן, למה אתה שואל", נחרדה.

הטלטול היה מרדים אותה בארגו. פעמים היה עוצר את הכרכרה ומתבונן בה: פנים צרות, אף פחוס עם נטיה קלה כלפי ימין, אוזניים ארוכות, שער חום כהה. לא נאה במיוחד. אך היא היתה שקטה ולא הפריעה. כמו הבינה, שדי לה לאמא בשני אחים קטנים המציקים לה בצריחותיהם.

היה נסע והוחה. מדי פעם היה נוקק לבקבוק, אך לא השתכר. דעתו היתה צלולה והוא זכר את מלמוליה של האם: הם שונים, ודאי שהם שונים, יש להם איזה יתרון כמוס עלינו. בכל זאת לא שכח כי לאמו היתה גם בקורת, לא מעטה, על אורח חייהם של היהודים.

כל זה היה וחלף. עתה למד מפי ארנה סודות אחרים. ביום השמיני לחייהם מלים אותם.

באין משים הפך הגשם לכרד. הם היו ישנים בבתים השדודים והריקים של היהודים. ספרים לא חסרו בהם. באחד מהם מצא את כל הכרכים הנאים של תולדות היהודים לגרץ. הוא לקח אותם עמו.

ארנה למדה חיש מהר את כל המלאכות ולא היתה לטורח. היא למדה להאכיל

את הסוסים ולהשקותם. להכין קפה ואפילו לאפות. מדי שבוע היה מוכר בגד מבגדי אמו וקונה מצרכים. בשקית התכשיטים לא נגע. הוא קשר אותה על צווארו ונדר בלבו: עד אשר אמצא אותה לא אסיר אותה מצווארי. מוחו רחש עתה משאלות לב, הזיות ואמונות טפלות.

מה יהיה או מה יעשה בחורף בקרה, לא חשב. מדי פעם היו נתקלים באשה או בילד יהודי. הללו היו חולפים על פניהם כצל מצאלי היער. המחשבה כי הצאלים הללו החולפים על פניו יודעים את הסוד, המחשבה הזו לא נתנה לו מנוח. באחד העיקולים חלפה אשה על פניו והוא החליט לרוץ אחריה. שעה רבה רץ אך האשה היתה זריזה ממנו וחמקה. הוא שב מרוגז.

ארנה למדה לצמצם את גופה בארגז האחורי. היא לא דיברה אלא אם נשאלה, גם אז במלים ספורות. באחת החניות עלה בדעתו לשאול אותה, אם היכו אותה האיכרים. לשאלתו פשטה את רגל ימינה והראתה לו היה זה פצע רחב מפעפע מוגלה.

”למה לא אמרת לי”.

”אין דבר. עכשיו זה כואב פחות”.

והקור התעצם מיום ליום. המדורות לא חיממו. ארנה היתה הנפש היחידה עמה החליף מלה, אך היא התקשתה בדיבור, נכון יותר לא ידעה לדבר. למה מגרשים את היהודים ולאן מגרשים אותם. היה זה סבך ללא מוצא. ובערפל הזה הלכו מחשבותיו ונחנקו. אך לגבי אמו היתה הבהירות רבה. הוא זכר את האריות החפוזות, הרכבת השועטת וכיצד נגעו רגליה לראשונה באדמת מולדתה. היה משהו דתי בנגיעה הזו. לאחר מכן האכסניות היהודיות. מיני מדורים חמים, שבהם פגשה אנשים והתרגשה מאד.

תוך כך חלה. ימים אחדים לא הניח למחלה להכריע אותו. הוא שעט על פני המישורים באמונה כי האוויר הקר ירפא אותו, אך המחלה היתה חזקה ממנו, לבסוף אחזו בו פיק ברכיים וצמרמורת. לא יכול עוד לעמוד על רגליו. ארנה נבהלה אך כדרך נערה שגדלה בבית עני, מטופל בילדים, התעשתה חיש, הדליקה מדורה והכינה לו כוס תה רותח.

הלילה ירד עליהם בסמוך לבית יהודי נטוש. היה זה בית רחב, בלא חלונות ובלא דלתות, כמה ספרי קודש על הרצפה. ארנה הניחה את רודי בפניה וכיסתה אותו בשתי שמיכות. את פתחי החלונות הגיפה בשקים.

מה לתת לך, היתה חוזרת ושואלת. הוא למלם הברות קטועות שהיא לא הבינה את פשרן. לבסוף הניחה על מצחו מטלית רטובה. המטלית הצננה את מצחו והוא חדל ללמלם.

הבוקר בא ורודי לא פקח את עיניו. ארנה ישבה לידו בלי לגרוע עין ממנו. היא ציפתה להבריה אך כיון שלא השמיעה, היתה מטיפה לו טיפות תה לפה. הוא חיוור מאד. הוא חולה מאד, רחשו הדאגות בראשה. בבהלה הזו לא שכחה ארנה את הסוסים. גם בהם טיפלה והסוסים הביעו את שביעות רצונם בצהלות. המעשיות, שהיא ירשה מאמה, הדריכה את אצבעותיה, היא לא זזה ממנו גם בלילה כשהחושך היה מלא. הרבה מחשבות נדדו בראשה של ארנה. היא חשבה על אמה ועל אביה תל שני אחיה הקטנים, אך יותר מכל דאגה לאמה. את אביה ראתה כדרך שראתה אותו תמיד: זעום פנים.

"אמא, אמא", היה רודי רוחש מתוך הקדחת. הוא חלש מאד, אמרה בלבה ארנה וריסקה לו תפוח. בטוחה היתה כי התפוח ירפא אותו, אולי משום שפעם אחת בהיותה חולה מאד, רכנה אמה עליה ולחשה לה: טעמי זאת, זה היה רסק של תפוח. אבל את הקרה בחוץ אי אפשר היה לחסום. מיום ליום גברה הרוח הצפונית, לבסוף הביאה את סופת השלג. ארנה לא ישבה באפס מעשה. את הפתחים אטמה בשקים ומטליות, את הסוסים הכניסה פנימה. "מוטב בית פרוץ מאשר לא כלום", דיברה האם מגרונה.

"אני רוצה למות", שמעה את קולו של רודי.

"אסור", נופה בו בקול רם, כדי שהקול יחדור אליו. בלבה החליטה: לא אניח לו למות. את הנחישות הזו היא ירשה מאמה, גם האם לא זזה ממיטת ילדיה כשהללו היו חולים. היא מילאה בקבוק מים רותחים והניחה אותו לרגליו. שעות ישבה עתה לידו בלא להרהר. המחשבות פסקו לזרום בה. היא נעצה את עיניה בפניו. הוא יבriא, הוא יחלים למלמו שפתיה. ערב אחד בקעה מפיה 'תפילת שמע'.

שבת ימים נאבק רודי עם מלאך המות. ארנה סעדה אותו בשתי ידיה הקטנות, עטפה את חזהו בסוודרים החמים של אמו ובמעילים, אבל את הרוח הפורצת לא היה לאל ידה לחסום, היא פרצה מכל סדק.

לאחר שבת פקח רודי את עיניו ושאל: "היכן אני".

"כאן", אמרה ארנה.

הוא שב ועצם את עיניו.

מרוב עייפות בכתה ונרדמה. כשהתעוררה כבר היה החושך מלא, הסוסים נשמו בלחש. בשנתה היתה צנופה לידה אמה. היא נזכרה כי אמה השיאה לה עצות רבות, אך הן נמחו מזכרונה. גם רודי היה בחלומה, בריא ושלם, יושב ליד המדורה וצולה תפוחי אדמה, פניו בהירות וללא כתם.

כשהאיר היום ראו עיניה: החורבה שקועה כולה בשלג, הפתחים אטומים ורק

בפתח האחורי, החשוך, מוצא. רגע ביקשה להיוועץ ברחי, אך מיד עמדה על טעותה: הוא חייב לישון. טוב שאנחנו כאן, אמרה בלא לדעת מה היא סחה. המזונות הלכו ואזלו. היא אכלה מעט מאד, רק פעם ביום, שני תפוחי אדמה צלויים וכוס תה. את התפוחים שמרה לרחי. בהזיית הרעב היתה רואה אותו קם מחוליו, רותם את הסוסים ויוצא לדרך. משונה, היא זכרה עתה את הילוכו יותר מפניו. וההילוך לא כשל יהודי אלא הילוך רחב ובוטח.

לאחר ימים של שינה רצופה הקיץ ושאל: "היכן אני".

"כאן", אמרה ארנה ומיד הבחינה כי הערפל שכיסה את עיניו סר, לא כליל אמנם, אבל בשיעור שאפשר לראות את האישונים. הוא רזה מאד, מצחו הלבין ועל הרקה הימנית הבהיר כתם צהוב.

"ישנתי", אמר.

"ישנת יפה", אמרה.

"היכן הסוסים", נזכר.

"כאן", אמרה ארנה והצביעה עליהם. "לא קר לך".

"לא", אמר ועצם את עיניו.

מדי פעם היה פוקח אותן. ארנה היתה יושבת ומצפה שעות לפקחת עיניו.

סופת השלג שככה, השמש פרצה פנימה ושטפה את החלל באור. היה זה בית של שלושה חדרים. מדפים אחרים עוד עמדו תלויים במטבח.

כמה ימים חלפו מאז באו לכאן. החשבון אבד לה. עתה לא נותרו אלא שני תפוחים קטנים, אף לא פקעת אחת של תפוח אדמה. הרעב שהציק לה בימים האחרונים חדל להציק לה. ראשה היה כבד. היא ישבה על מקומה, שותה תה קר והוחה.

במרחק מה, על פני המסילה הראשית, היתה מדי פעם חולפת מזחלה כשהיא זורה בחלל הדומם צלילי פעמונים. הצלילים יותר מכל מגע אחר, העלו לנגד עיניה את אביה ואת אמה ואת שני אחיה הקטנים. נדמה היה לה שהם יושבים ליד חבילותיהם באותה תחנה חשוכה.

רחי הקיץ ואמר: "אני רעב".

"אין לי מה לתת לך, הכל נגמר", עמדה על ברכיה.

למחרת ניסה לעמוד על רגליו. הוא נשען על הקיר והאור הלבן של החוץ הלבין את פניו עוד יותר. שפתיו נשכו זו את זו מרוב מאמץ. ובלילה נשבה רוח חזקה ופוררה גושי שלג. מדי פעם היה נופל גוש אל תוך הערוץ ומזעזע את הכתלים.

באין כריזה יצאו לדרך. הדרך היתה חלקה, עמוסה בוץ ועקלקלה. הסוסים החלשים עשו מאמצים, אך לא התקדמו אלא מעט. מסביב לא נראו בתים, רק עצים, כתמי שלג ונחלים גואים.

"הגיע האביב, האם אני טועה", תהתה ארנה בלבה. רודי היה חלש. האויר הקר החליש אותו עוד יותר. המחשבה כי עליה להביא את רודי בעד מועד אל מקום מקורה, זרחה את ידיה, אך הסוסים היו לאים ולא משכו בעול.

הפונק שהגיעו אליו בלילה היה מלא עד אפס מקום. למראה כניסתם של האורחים פרצה איזו נאקה מגרונם של האיכרים, כדרך שהם רגילים לקדם בהמה בארוחה.

"מי אתם", שאל בעל המקום. רודי הראה לו את התעודות והלה פקח את עיניו כמי שאינו מאמין למראה עיניו. האיכרים הגיבו אחרת. הזוג המשונה הזוה לא נראה בעיניהם והם פרצו בנהמה של לעג.

רודי זעם, אך לא היה בכוחו להרים את ידיו. הוא היה כבול בחולשתו, רק לנשוך את שפתיו. ארנה היתה מעשית. היא קנתה לחם, גבינה ונקניק מערשן. "הגוף שלי, לעזאזל הגוף שלי" חרף רודי את גופו והם יצאו.

השלגים נמסו והפיצו לחות. בזכרונו של רודי נפקח צוהר. הוא ראה בבהירות את אמו והיא לבושה במעיל החורף הולכת לצידו. המראה הבהיר הזה חילץ אותו רגע מחולשתו. לאורך שעות רבות נסעו בלא להחליף מלה. רודי היה כבוש בהיותו והללו עשו בפניו כרצונן. לבסוף הכריע הרעב והם עצרו את העגלה.

ארנה שמחה כי יש בידיה לתת לו לחם איכרים וגבינה לבנה. רודי אכל ובכל נגיסה חרף את רעבונו. מיד לאחר הארוחה נרדם. ארנה עטפה אותו בשתי שמיכות והוא לא זז עד הבוקר.

בין גל קור למשנהו היתה השמש יורדת ומשרה את חומה על האדמה. האדמה היתה נינוחה וההבילה אדים עבים.

"תודה ארנה."

"על מה אתה מודה לי".

"על שריפאת אותי".

"אני לא עשיתי שום דבר מיוחד", אמרה בלא להזיע את ידיה.

היה יושב ומתבונן בה: קטנה, רזה, ובשמלה שנתרפטה על גופה דומה היתה לנערה משרתת, נבון יותר לבתה של משרתת: ישרות ותמהון בכפיפה אחת.

בדמיזנו היה חוזר ומתאר לו את ביתה של ארנה כבית דל, נקי שהאמונה שורה בו

בכל זווית. המציאות, כמובן, היתה שונה. אביה לא היה דתי. על מלה שאבק אמונה דבק בה היה מחולל שערוזיה. אסור היה לומר 'תודה לאל' או 'ברוך השם'. האם שמרה על אמונתה בסתר ובסתר לימדה את ארנה את תפילת השמע.

בינתיים אזלו המזונות. כסף לא היה להם והם מכרו בגדים, לבו היה נצבט למראה שמלה של אמו. בשבילו לא היו אלה חפצים אלא מראות שיש להם שבילים לעונות, לחדרים ומרפסות. אמא בשמלת הצמר החומה, בשמלת המשי הירוקה, יושבת בכורסה או נשענת על הקיר. האיכרות, כמובן, לא ידעו לקרוא בשמן של פירמות צמר נדענות. לאחר מקח קצר, היו תוחבות את השמלה אל תוך שק כסדין ישן או שמיכה מרופטת.

באותו אביב מוקדם הרהר רבות על חולשת גופו, אמו, יהדותו וגורלו בשממה ירוקה זו. אך יותר מכל הפליאה אותו ארנה. בכל יום מצא בה מידה חדשה. ערב אחד גילה לה: אבא לא היה יהודי.

"אבל אמך יהודיה".

"נכון".

"האם זה מטריד אותך".

"כן, אם לומר את האמת".

"יהודי אתה לכל דבר".

"למה את אומרת לכל דבר".

"כך אמרה אמא, האם זה משונה".

עתה ברור היה לו: גופה הקטן נושא בתוכו סודות רבים, סודות כמוסיים. הוא חייב ללמוד ממנה כל ערך בחיים הוא. בחניות היה יושב מולה ושואל. משונה, היא לא היתה נבוכה. "ארנה לא מפחדת מהמוות", אמר ומיד החליט כי מעתה ינהג כמוה ללא מורא.

השלגים הלכו ונמסו. מדי פעם היתה נוחתת על הכרכרה אבן או מטיל בחל. לא היה בכוחו לרוץ אחריהם. היה נושך את שפתיו מזעם. תגובתה של ארנה היתה שונה: "הגויים לעולם גויים הם".

"כיצד", ניסה להבין.

"ערלים", לחשה. אבא לא היה משתמש במלה זו. הוא אסר אותה עלינו. פעם, זכור לי, כעס מאד על אמא ומרוב כעס קרא לעומתה: "הס אשה".

אני לא ראיתי את אבי מולדי אלא פעם אחת.

"הוא היה קשה", לא מצאה מלים אחרות.

"הייתי אומר גס דעת".

ארנה חייכה כלשמע מלים שאין משתמשים בהן ברשות הרבים.

הם עברו מרמה לרמה. תחושותיו של רודי נצטללו קמעה והוא עמד על רגליו. היה יושב ומתקין את המדורה דואג שהאש תהיה כחולה וחזקה. תמורת השמלות הנאות של אמו קיבלו מצרכים, לא רבים ולא טריים במיוחד. אך לא היתה ברירה, הוא לא קבל ולא התרעם.

"מה עושה אמא עכשיו".

"היא דאי מצפה לך".

על עצמה לא דיברה אלא אם נשאלה. נתונה היתה כל כולה להחלמתו. החלמתו שימחה אותה בכל רגע. אבל האיכרים לא ראו בעין יפה את קיומם הנווד בדרכים. הם התנבלו להם בכל עיקול וליד כל באר. חוטפים היו מכל הבא ליד, שמיכה, שמלה או כלי. רודי ידע, הזעקות לא יועילו.

"כאלה הם הגויים. עלינו לחפש יהודים. טוב להיות עם יהודים".

מדי פעם היו חולפים על פניהם, בהולים ורזים, צל אשה או צל ילד. ארנה ידעה כי אלה הם יהודים. הם היו כל כך רדופים וכל כך קלים ולא העזו עוד לעצור.

גם רודי הגיע למסקנה, כי רק היהודים יגוננו על ארנה, היא קטנה כאפרוח ומוטב להקדים ולחפש מקלט אצלם. קיומו שלו לא הדאיג אותו עוד. אבל היכן הם היהודים, היכן הם נעלמו. התחנת הקטנות היו עתה בטלות וריקות. מדי פעם היתה חולפת על פניהם רכבת מהירה ומפילה צפירה איומה.

אך ארנה נחושה בדעתה כי עליו לאכול דברי חלב. היא האמינה כי הגבינות יבריאן אותו. בענין זה לא ויתרה. הוא כנער נוזף אכל כל אשר הגישה לו.

"אתה מאמין באלוהים", הפתיעה אותו.

"אינני יודע".

"עליך להאמין".

"את צודקת".

מיום ליום גדלה פליאתו ממנה. בקולה דימה לשמוע בשורה מן העולמות העלומים אותם היה הוחה בילדותו כשהיה שומע מוזיקה. בשנים האחרונות לא שמע מוזיקה, ומראות הפלא כמאליהם נפוגו.

הם נדרו ממקום למקום וחיפשו יהודים, הם חיפשו אותם בכל חורבה ובכל בור. ובלילה היתה ארנה מצמיתה את אזנה אל הקרקע אולי תשמע קול מוכר. הצללים שחלפו על פניהם לא עצרו. איש לא עצר ואלה שקרבו אליהם היו האיכרים. הם היו חומסים מכל הבא ליד כצבועים.

עתה נדרו צפונה. הסוסים כחשו וגם משא מועט זה היה להם כבד מנשוא. מה צעירים ומחוטבים היו כאשר קנה אותם. הם הזדקנו בחודשים האחרונים. איזו עוגמה אנשית משוכה על פניהם. אלמלא האיכרים היו מתחפרים באחד הערצים וממתינים, אך לבה של ארנה אמר לה, כי רק בתחנת רכבת ימצאו יהודים.

"מאין לך", תמה.

"אני מריחה בגדים יהודיים".

"זכאן אין".

"אין. רק ריח פרות וסוסים".

עד מה נשתנה לא ידע בעצמו. הוא היה שבויה כל כולו בקסמה של ארנה. כל מילה וכל העוויה הביאה אותו לידי התרגשות.

"ושם נמצא את כולם", שאל לנסותה.

"אין כל ספק", השיבה ארנה בביטחה.

הימים הללו, האחרונים בנוף זה, הביאו לו מיני הנאות כמותן לא ידע אף פעם: הלחם, הגבינה והאור, ואיזו התרגשות כלקראת נסיעה ארוכה. ישותו הקדמת אבדה לו. החולשה והתמהון מלאו את נפשו.

ארנה עשתה את כל המלאכות הרבות בשקט ובלא העוויות מיותרות. אפילו כיבסה לו חולצה בלילה. האביב נטה להם חסד רב. רודי התחזק.

"עוד מעט נמצא את כולם".

"מאין לך".

"הלילה ראיתי את אמי והיא מרוצה מאד. אתה חולם".

"לא".

"חבל. ואין לך שום קשר לאמך".

"לא. מאז אבדה לי לא ראיתי אותה אלא בהקיץ".

באחת החניות אפתה ארנה עוגת תפוחים. העוגה נחרכה, אמנם, בקצותיה אך היתה טעימה מאד. רודי לא חדל לשבח את מעשה ידיה.

האביב הוציא את האיכרים מבקתותיהם אל השדות. היו אלה איכרים גבוהים, שהיו מטילים בהם אבנים ומטילי ברזל ומצווחים בקולי קולות: מות ליהודים, מות לסוחרים. רק בלילה ורק בערובים, היו עוצרים את הכרכה כדי לחבוש את רגליהם הזבות דם של הסוסים.

"ככה זה", אמרה ארנה, "לקראת סוף הדרך תמיד קשה".

"לקראת איזה דרך", ניסה להבין.

"אסור להתיאש. אמא אמרה, שאסור להתיאש. חטא הוא להתיאש".

"כיצד".

"אלהים הוא גדול".

הוא תמה על המלה 'גדול' אך לא הוסיף לשאול. כמו הבין שאין מקשים על סוד.

לפנות בוקר הוציא רודי מתוך השקית את תליון הזהב והגישו לארנה.

"מה זה", שאלה ארנה בידים רועדות.

"זה תליון של אמי. שימי אותו על צוארך".

"אני לא רגילה בתכשיטים. אמי לא ענדה תכשיטים".

"זה יהלום אותך, תראי".

ארנה ענדה אותו על צוארה. היא, כמובן, לא ידעה את ערכו ורודי לא טרח להסביר לה. בלבו מרועה היה שחפץ של אמו ענד על צווארה הדק. מכאן ואילך לא דיברו על זה. הפחדים היו רבים וגרשו מתוכם כל רגש.

לא עברו יומיים והם הגיעו לתחנת רכבת. היתה זו רחבה דחוקה חבויה בין אלונים כבדים. שום סימן או תמרור שיעיד שזוהי תחנה, אך ארנה הרגישה שזוהי תחנה ונמשכה למקום. "נשתה תחילה משהו", אמר רודי בקול אמו, אך עיניה הזריזות של ארנה גילו חיש מהר: חבילת אדם, צנפים ליד הבנין, גם ילדים אחדים.

"הנה הם", קראה ארנה בקול.

"נכון", אישר רודי, "כיצד זה לא ראיתי אותם".

בסמוך להם ישב על כסא ז'אנדרם קשיש ועשן מקטרת.

היתה זו תחנת רכבת כפרית מן הנסח הישן שבה מעמיסים ופורקים עצים, האכספרס חולף בלא לעצור, המאסף רק פעם ביום, בערב. דמעות של התרגשות ניגרו מעיניה של ארנה.

"מה נעשה עם הסוסים", שאל משום מה רודי.

"נשאר אותם כאן, איש לא יקח אותם".

"נכון", אמר רודי ומיד הצטער כי העלה ענין פחות זה בריגע של התרגשות גדולה.

איש לא יצא לקראתם. האנשים ישבו מכונסים ליד חבילותיהם. איזו קרה, שנשתיירה מן החורף, עמדה שם אפורה. מסתבר, כי לפני יומיים ניסו לדחוס אותם אל תוך קרון, אך הקרון היה גדוש אדם ופלט אותם החוצה. מאז הם כאן, מופרדים מיקיריהם, נשכחים, מצפים לרכבת שתבוא לקחת אותם חזו, משום מה, בוששת לבוא.

"ואתם" שאלה אחת הנשים את ארנה.

חיפשנו אתכם, רצתה לומר אך היא אמרה: "לא ידענו מה לעשות ובאנו לכאן".

"שבו ילדים, שבו", אמרה האשה בלשון ביתית, "מאין אתם".

"אני מכאן", אמרה ארנה, "אבדתי את הורי ואת שני אחי הקטנים. אני מחפשת אותם".

"כולם כבר בדרך", אמרה האשה, "רק אנו כאן, נשכחים". היא היתה כבת שלושים. וניכר כי השיבה קפצה עליה בימים האחרונים.

והיתה שם אשה אחת, שהיכתה את בנה הקטן מכות נמרצות, הלה צווח והשמיע מיני חרחורים כבדים.

"את חונקת אותי", אמר מישוהו כבהסח הדעת.

"הוא מוציא אותי מדעתי".

"תסבירי לו, הוא יבין, הוא כבר גדול".

"הסברתי לו, הוא מטומטם".

הנער, כבן שבע, חדל לחרחר. פניו המלאים, העגולים, הביעו אטימות. אמו התעלמה ממנו והוא ישב על החבילה ונגס בפיסת הלחם.

"מאין הבחור", פנתה האשה אל ארנה.

"מאוסטריה, אבד את אמו בדרך, עכשיו הוא מחפש אותה".

"כולנו דוברים גרמנית", פנתה האשה אל רודי. האזור שייך היה פעם לאוסטריה. ובאומרה כמו שבו הפנים אליה. והיא המשיכה: "אני עצמי למדתי גרמנית אצל מורה פרטי: דקדוק וספרות. המקומיים לא מדברים גרמנית, רק אנחנו, מוינה, לא כן".

"לא הרחק".

"כל שנתי ביקשתי להגיע לוינה. ספק אם אגיע. הילדים לא גדלו בקלות". אך מיד התחרטה על וידוי זה ואמרה, בזעת אפך תאכל לחם. היא למדה, כרוב הנערות בגילה, את המקרא בלשון הגרמנית.

האשה הוציאה מצקלונה שני כריכים והגישה אחד לארנה ואחד לרודי.

"תאכלו ילדים, אתם ודאי רעבים".

"תודה", אמרו כאחד.

"מי נתן לכם לאכול", שאלה האשה בטון אמהי ישן.

"אכלנו מכל הבא ליד, לא רעבנו תודה לאל", אמרה ארנה.

"את באת מבית דתי, לא כן".

"כן", אמרה ארנה והשפילה את ראשה.

האנשים ישבו בשקט על חבילונתיהם. אלמלא הילדים המעטים לא היה נשמע קול. הילד המוכה ישב עתה זנוח ליד אמו, תוהה באיזור נקודה רחוקה. אמו העבירה, במאמץ רב, חבל לרוחבה של חבילה כבדה.

"ומה אתם חושבים לעשות", פנתה האשה אל שניהם.

"נלך עם כולם". השיבה ארנה.

"ממני לקחו את שתי בנותי. אינני יודעת מתי אראה אותן שוב. דחפו את כולן ולא עלה בידי להידחק. אני טיפשה. אני טיפשה גמורה".

"עוד מעט תיפגשו. עוד מעט", אמרה ארנה בלחש.

"אבל בינתיים מי יאכיל אותן. הגדולה בת שמונה והקטנה בת שש".

"אנשים יעזרו להן, כשם שאת עזרת". אמרה לה ארנה.

משונה, המשפט הזה הרגיע את האשה. היא עצמה את עיניה וחיוך חלף על פניה הלאות.

"מוזר שכחו אותנו", הרימה לאחר מכן את עיניה.

"ראית בעצמך, הרכבות עמוסות", התערבה השכנה בקול יבש ומעשי להחריד. אך נראה כי מעשיות גסה זו הדהימה גם אותה, והיא הניחה את יד ימינה על פיה.

מאוחר יותר באו שתי איכרות קשישות ופרשו מצרכים על השקים. האנשים קנו תמורת בגדים לחם, גבינה ותפוחי רנט. התפוחים הפזורים העלו לנגד עיניו את עיר

מולדתו, את הגמנסיה ואת הבית. איזה כעס ישן, אצור, שמעולם לא נתן פורקן לו, גאה ועלה בו.

הוא זכר עתה כי אמו, בעודו בן שש הערימה עליו ויצאה מהדלת האחורית. הוא בכה ומרוב בכי התבלבל ותקע את המזלג בכף ידו.

אמו, ששבה מאוחר בלילה, פיטרה בו במקום ובחמת זעם את המטפלת. בטוחה היתה, כי האומללה לא השגיחה על הילד.

לרגע נימחו ממנו המראות העלובים והוא היה שוב עם אמו. הוא הצטער כי דוקא עכשיו צפה פרשה ישנה זו והעכירה את רוחו. "תמיד המראות העכורים הללו", נפלטו המלים מפיו.

"מה אתה אומר", שאלה ארנה.

"סליחה. לא התכוונתי".

האנשים הגישו להם מכל שהיה בחבילותיהם: פרוטות לחם מרוחות בחמאה ופובידלה. הידים הנתנות התחרו זו בזו באפלה: מי יתן יותר. רחדי היה רעב, האוכל הביתי נעם לחכו והוא אכל בתיאבון. לאחר הארוחה נשען על הקיר והתנמנם. הערב ירד והוא לא חש בו. ארנה הספיקה בינתיים להשקות את הסוסים ולהגיש להם את שיריות השעורה שעוד נותרו בארגו.

כשניעור רחדי משנתו כבר היתה החשכה פרושה בכל הזוויות. האנשים ישבו ועישנו סיגריות. האשה שישבה לידם אמרה: "תרשו לי להציג את עצמי, שמי רודה קראנץ".

עתה נדמה היה שהיא עומדת לפנות אליהם ולומר: שבו בבקשה, למה לא תשבו ליד החלון, כדרך שודאי רגילה היתה לפנות. והיא אמנם קמה על רגליה ובהעוויה תיאטראלית במקצת אמרה: "כבר שנים, מאז מות בעלי רציתי לעזוב פרובינציה זו, אך הדבר לא עלה בידי, נכון, לא עשיתי מאמצים. לאחר מות בעלי שרויה הייתי בדכאון, הילדות היו קטנות. עכשיו אני משלמת את מלוא המחיר".

"לאן רצית להגיע", שאל רחדי.

"לאיטליה. בנעורי אהבתי לצייר. כמה ציירים ראו את רישומי וניבאו לי עתיד אבל הנשואין, הפרנסה וגידול הילדות חמסו ממני כל רצון. האמת: לא עשיתי די ואתה מה אתה לומד".

"אני. עוד לא יודע".

"עליך להחליט בהקדם. הזמן אינו עומד לדאבונו, ולפתע אתה קם בבוקר. כבר שלרשים והכל אבוד".

"אני בן שבע עשרה", אמר רחי.

"גיל נאה לכל הדעות, אך הגיל הזה תובע הכרעות גדולות. אני נישאתי בגיל הזה וכך נסתם הגלגל על הקריירה האמנותית שלי. אסור לו לאדם להישאר בפרובינציה. ראה מה מעוללת הפרובינציה. היא אוכלת את בניה". "מה יהיה", ניגש אליהם איש גבוה שנראה ממבט ראשון בעל יחוס אציל, רופא או דרזנט, אם לשפוט על פי הכובע.

"יהיה טוב", אמרה רחה, "למה הוא דואג".

"מהיכן יבוא הטוב הזה".

"מתוכנו, מתוכנו כמובן".

האיש נדהם קמעה מהאמידה הזו והסיר את הכובע.

הלילה היה בהיר, ממוזג, האנשים הכינו קפה ואכלו סנדוויצ'ים. טבק היה בשפע והאנשים הציעו זה לזה סיגריות משובחות. בפנינת התעלו בקולות ביתיים פרשות ישנות, כאובות, שמשום מה מצאו את ביטוין עכשיו.

רחה דיברה עתה באופטימיות גואה, שהזכירה לרחי את אמו, על איטליה המהוללה. כמו נשכחו ממנה הכשלונות והאכזבות. רחי ידע קולות אלה מילדותו והוא נעצב רגע על אשה נאה זו שחלומותיה עתידים לרדת לטמיון. כל הדברים נשרים מאיתנו, למלם בינו לבין עצמו. ובאומרו שם לב, כי התליון הולם את צווארה של ארנה. הצער נמתק בו במקצת.

הלילה הלך והבהיר. אורות השמים ניגרו רכים ונחיים. אחדים לבשו את מעיליהם הכבדים אף שלא היה צורך בהם. האיש הגבוה בעל היחוס האציל פלט אנחה רסוקה מחזהו. הוא לא התכוון להפיל את צערו על איש, נפלטה שלא מרצונו.

"מי רצה קפה", נשמע קול מקרוב. היה זה כמסתבר איש זקן, בעל הדר ישן, שביקש לתת לאנשים משקה חם באמצע הלילה. הוא לא הסתפק בקריאה, מזג בכוסות וניגש לאנשים.

"תודה רבה", אמרה רחה והושיטה את ידה לקראתו.

"אין בעד מה", אמר הזקן, "הקפה נאה ללילה".

האיש הגבוה קד קידה לעברו של הזקן, לקח את הכוס ואמר: "תודה מקרב לב". המלים נשמעו כברכה משום מה.

"מי עדי", קרא הזקן. הוא לא ציפה למענה. את הכוסות הריקות לקח אל משאבת המים והדיח אותן. מראהו של הזקן ליד משאבת המים העלה על לבו של רחי מנור עתיק, החומות גבהות, השערים נעולים ובלילה יוצא הנוזר מכוכו וניגש אל השוקת שבחצר.

הקפה אושש את רוחה. היא דיברה עתה במלים רמות על הערים הגדולות ששם התרבות מצויה בכל זווית. אדם הולך ברחוב וביעה מרים אותה. ביעה, חוזרה ואמרה, כמו מצאה, סוף סוף, את המלה הנכונה למושג חמקמק.

אחר חצות עמדה הרחוק ובחלל נישא ריח חריף אשר לרצפות עץ לחות. החשכה חיתה גמורה ומן הכפר הסמוך בקע לפרקים קול סוס נואק. ידיו של הזקן מלאות היו עבודה. האנשים ישבו על חבילותיהם, שחו קפה ועישנו סיגריות.

"קפה טוב כזה לא טעמתי מעולם", אמרה רוח.

"מצוין", אישר האיש הגבוה במלה אחת.

בנותיה נשכחו ממנה. היא דיברה עתה על בעלה המנוח וברוב שטף אמרה: "יסלח לי, אינני מבקשת לקנטרו ולא לקטרג עליו. הוא היה איש טוב לכל הדעות ואת יומי כילה בעבודה מפרכת. אינני מבינה עד עצם היום הזה, למה לא נתן לי ללמוד ציור. אילו הייתי לומדת ציור לא הייתי כאן. הייתי יושבת ברומא".

"למה רומא", תמה האיש הגבוה בקול מאופק.

"כי שם גנזות כל שכיות החמדה של האנושות, חופש, נוי, כל שאינו מצוי כאן מצוי שם".

"אני מבין", אמר האיש והרכין את ראשו.

"רצונך לומר שאין זה נכון".

"רצוני מועט מאד, גברתי".

"אני טועה", שאלה רוח נכלמת, "אם אני טועה הרי אני חוזרת בי", פנתה אל הסובבים.

"את צודקת גברתי", אמר האיש הגבוה שביקש לפייסה. "דיברתי אל עצמי".

הקול לא פייס אותה. על פניה של רוח ירדה עננה הקדירה אותן. היא ישבה על החבילה ולא הוציאה עוד הגה מפיה. האיש הגבוה הדליק סיגריה ונסוג אל הצאלים.

אורזת השמים הלכו ועממו ופקעות חושך כבדות צנחו ליד העצים. משאבת המים התעטפה כולה כבשמיכה כבדה וחשוכה. הסוסים, שעמדו בסמוך לה, חפרו ודשו ברגליהם הקדמיות והשמיעו מיני נאקות קטועות של קורת רוח. "עוד מעט נשחרר אותם", אמר רודי אל עצמו, "ילכו אל הכרים הרחבים, אל הדרור". איזה צער, נכון יותר רחמים על עצמו, הציפו.

"האם השמעתי אינולת", פנתה רוח אל ארנה.

"לא, בשום פנים ואופן".

למה אם כן, התבונן בי האיש בבחי'.

הכל היה כשורה. את טועה."

"איך מה לעשות. אני אשמה. אני טיפשה."

רדוי הכיר קול זה היטב, קולה של החורטה. בשעות של נפילה היתה אמו מתרעמת על התנהגותה, מאשימה עצמה ומטיחה את ראשה בכר. הוא ביקש עתה לקום ולעמוד לימינה של האשה, אך קולו, כבשינה עמוקה לא היה עמו.

ולרגע נרמה היה, כי כל הצפיה כאן, הישיבה וההמתנה, אינן אלא טעות. יש ענינים רבים, רחופים ומעשיים, שיש לתת עליהם את הדעת וכאן יושבים האנשים ומתרפקים, מתבטלים, אוכלים בלא הפוגה ומפטפטים. "טעות, אני אומר לכם טעות", עמד על רגליו איש נמוך ובעל סבר של סוחר. "הם יחזירו אותנו. לשם מה אנו נחוצים להם. מה נועיל להם. כלום אנו נכבד את רסיה. כלום אנו נחולל פלאים. יחזירו אותנו. השכל הישר אומר כי יחזירו אותנו". היה בקול זה איוז פשטות חסונה.

רדוי שב והתבונן בצווארה של ארנה. התליון הלם אותה. כמה מלים רגשניות התנטסו על שפתיו, אך הוא לא השמיע אותן. ברור היה לו עד כאב, כי כל האורות הזעירים הללו, הצאלים והפנים, עוד ילכו אותו גם כשיהיה הרחק וביבשת אחרת. באין משים לקח את ידה של ארנה והצמיד אותה לשפתיו.

ובערך הלילה זורם, הראשים שמוטים מעיפות, המלים הולכות ומצטמצמות, פרצה רוחה בבכי.

דק לפני שלוש ימים היו לי שתי בנות ובית, עכשיו אני בלא כלום. רק זה היה לי, ועכשיו אין לי כלום בעולם הזה."

"למה את בוכה" חשו נשים אליה, "את אינך לבד. שום דבר, רק חלומות לילה. על סיזימ לא בוכים."

"אני מפחדת", כיווצה רוחה את גופה.

"איך מה לפחד. אסור לפחד", נופו בה הנשים.

רוחה כבשה את פניה בשתי ידיה ואמרה: "סליחה. תסלחו לי."

והחושך הלך ושקע. על צמרות העצים הבהירו כמה כתמי אור ופתחו צהר לשמים. "איש לא יוכל לקחת מאיתנו את היופי הזה", חלף הרחור במוחו העיף של רדוי. הקפה הפיח בו אוטומיות חדשה. הוא ביקש עתה לקום, לגשת אל הזקן ולהביע את תודתו לו. רגליו היו כבדות, אך הוא התגבר רקם וניגש. הזקן ישב על מקומו ליד הפרימוט הלוחש. ירציתי להביע את תודתי", אמר רדוי, הקפה שלך השיב לכולנו את טעם החיים."

"אני שמח", אמר הזקן, "חבל שאין לי עוגיות. אשתי אופה עוגיות טובות, עוגיות יבשות, אבל היא כבר נשלמה ברכבת".

"תודה בשם כלנו".

"אני עושה זאת ברצון", אמר הזקן בהתעוררות. "יש לי קפה בשפע. הקפה הוא משקה גדול, לא כן".

האמידה הזו הביכה את רודי. הוא לא רגיל היה לחשוב על הקפה במונחים של גדולה.

"משקה גדול", אמר הזקן וניכר היה, כי אין לו תואר טוב ממנו להביע את כל הגלום בנחלים השחומים. "מאין אתה".

"מאוסטריה".

"יהודים אנו ויהודים נישאר". אמר הזקן והפיח אש בפרימוס.

לפנות בוקר פרצה מריבה בין שתי נשים קשירות על מקום ישיבה. המריבה היתה קצרה וחדה ולא נמשכה אלא דקות ספורות. האם, שקדם לכן הכתה את בנה, שבה הניפה עליו במפתיע את ידה הארוכה והקשה. הילד נדהם מהחבטה אך לא הוציא הגה מפיו, "עכשיו אתה מבין", זינבה אחריו.

"היכן מקום הריכוז", שאלה אשה אחת גבר שעמד שעת לידה.

"לא רחוק", השיב הגבר בפיזור דעת מוחלט.

"אם כן, למה לא באים לקחת אותנו".

"לא נשכחנו. אתה בטוח".

ובעוד האיש עומד לענות לה נשמעה צפירה ארוכה, צפירה חגיגית, וכולם קמו על רגליהם וקראו כאחד: הגיעה, סוף סוף הגיעה. האיש הגבה, בעל היחוס האצילי, הסיר את הכובע כדרך הנוצרים והניח אותו במאחז על חזהו הרחב. התנועה הזו שהיתה כנראה מורגלת בידיה, השרתה פתע איזו רצינות על כולם.

היה זה קטר ישן, מחובר אל שני קרוונת ישנים, המאסף כמסתבר. הוא עבר מתחנה לתחנה ואסף בקפידה את השרידים.